

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

FILOSOFIE VÝCHOVY JANA AMOSE KOMENSKÉHO

Vedoucí práce: PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Martina Gonzálezová, DiS.

Studijní obor: Pedagogika volného času

Forma studia: kombinovaná

Ročník: třetí

2016

Bakalářská práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30. 3. 2016

Martina Gonzálezová, DiS.

Děkuji vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Bc. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky, metodické vedení práce, za vstřícné a laskavé jednání.

OBSAH

ÚVOD	5
1. PŘEDSTAVENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	8
1.1 Filosofie	8
1.2 Filosofie výchovy	12
1.3 Výchova.....	14
1.3.1 Pedagogika - věda o výchově a vzdělávání	14
1.3.2 Platonská Paideia, Křesťanská Educatio	16
2. JAN AMOS KOMENSKÝ	20
2.1 Životní cesta Komenského v historickém kontextu	20
2.2 Dílo Jana Amose Komenského	25
2.2.1 Labyrint světa a ráj srdce	26
2.2.2 Informatorium školy mateřské.....	30
2.2.3 Velká didaktika.....	34
2.2.4 Všeobecná porada o nápravě věcí lidských	40
3. KOMENSKÉHO FILOSOFIE VÝCHOVY	53
3.1 Výchova, cesta k lidství člověka	53
3.2 Vývoj myšlení Komenského o výchově	55
3.3 Uplatnění principů Komenského výchovy v dnešní pedagogické praxi.....	58
3.4 Odkaz Komenského dnešní společnosti	60
ZÁVĚR	66
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	68
ABSTRAKT	70
ABSTRACT	71

ÚVOD

Téma *Filosofie výchovy Jana Amose Komenského* jsem si vybrala pro bakalářskou práci proto, že jsem pedagog hledající inspiraci pro pedagogickou praxi. Tuto profesi jsem si zvolila z vlastního zájmu, dělám ji ráda a chci ji dělat dobře. Uvědomuji si odpovědnost, která z ní vyplývá. Vnímám možnou šíři vlivu každého pedagoga na život jedince, který je jím vychováván a vzděláván, a tím i možnosti působení pedagogů na celou společnost.

V každodenní praxi vidím důsledky liberálního výchovného stylu v rodinách a současného konzumního způsobu života dnešní společnosti. Dále diskutabilní zásahy několika posledních reforem školství do výchovně – vzdělávacího procesu. Myslím si, že v tomto směru je současná situace značně neuspokojivá, někdy dokonce alarmující.

Mnoho lidí v dnešní společnosti vyjadřuje nespokojenost se svým životem, někteří přestali umět vnímat hlubší smysl vlastního života. Často vyjadřují nespokojenost s vnějším světem, ale ztratili schopnost i ochotu vidět a hledat příčiny nespokojenosti hlavně ve svém vlastním přístupu k životu. Mnoho lidí ztratilo důvěru, že je ještě možné spoléhat se na platnost základních lidských hodnot. Na hodnotu a smysl poctivé lidské práce, rodinného života, spravedlnosti a práva.

Pokládám si otázky a hledám odpovědi. Proč je naše společnost v tomto stavu? Proč se lidé doposud nepoučili z vlastní historie? Jak se dostat z tohoto neutěšeného stavu dnešní společnosti? Děláme my, pedagogové a rodiče vše proto, abychom vzdělávali a vychovávali děti ke smysluplnému a spokojenému prožívání života nejen ke svému prospěchu, ale celé společnosti? Co je tedy vlastně cílem výchovy a jak správně postupovat na cestě k takovému cíli? Filosofii a pedagogiku považuji v dnešní době za jediné, které mohou pomoci hledat odpovědi na podobné otázky.

Ve společnosti se vždy nacházeli a nacházejí myslitelé, vědci, výjimečně nadaní a vzdělaní lidé, kteří se snaží společnosti předat své umění, znalosti, ideje, vize, které mají pomoci zlepšit život lidí a celé společnosti. V oblasti filosofie výchovy je jedním z nich Jan Amos Komenský. Jsme národem, z kterého vzešel tento uznávaný myslitel, filosof, teolog, pedagog, reformátor, spisovatel. Přínos Komenského díla je jedinečný,

dodnes inspirující. Jeho život a dílo se stalo ve 20. století předmětem vědy nazvané *Komeniologie*. V dějinách pedagogiky je přínos díla Komenského výjimečný. Jeho dílo je v mnoha ohledech nadčasové a inspirující i pro dnešní společnost.

V průběhu života Komenský dospěl k poznání, že je nutná celková náprava celé společnosti. Jeho dílo *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských* je jeho usilovnou snahou vytvořit celkovou koncepci nápravy celé společnosti, tedy všech lidí na světě, chápáno ve smyslu 17. století. Komenský věřil, že prostřednictvím výchovy a výuky se všenápravy dá docílit. Za cíl výchovy považoval dovést člověka k jeho lidství, takový člověk měl být zbožný, vzdělaný, mravný, svobodný. Věřil, že touto cestou se může celá společnost navrátit k harmonii, tedy k Panharmonii. Je ovšem třeba dodat, že základem jeho snažení byla hluboká víra v Boha, na které stavěl, ze které vycházel.

Téma *Filosofie výchovy Jana Amose Komenského* jsem si vybrala pro bakalářskou práci ve snaze pokusit se pochopit filosofii výchovy Jana Amose Komenského a získat inspiraci pro vlastní pedagogickou praxi i osobní život. Cílem mé práce je najít a popsat filosofická východiska Komenského myšlení o výchově jako o cestě vedoucí k lidství člověka.

Práce je rozdělena do tří kapitol. V první kapitole představuji základní pojmy bakalářské práce: *filosofii, filosofii výchovy a výchovu*. Při zpracování první kapitoly jsem čerpala informace z odborné literatury více autorů uvedených v seznamu použité literatury. Druhá kapitola je věnována životní cestě Jana Amose Komenského v kontextu doby, v které žil. Informace o životě Komenského jsem čerpala z díla Jana Kumpéry *Poutník na rozhraní věků*, z Komenského díla *O sobě* a z *Komeniologických studií* Jana Patočky. Komenského životopis byl mnohokrát popsán a zkoumán odborníky, v tomto směru nepřinesu nic nového. Považuji ovšem za důležité zmínit zde klíčové události v životě Komenského, neboť jej formovaly a měly přímou souvislost s jeho tvorbou a s vývojem myšlení o výchově. Je všeobecně známo, že Komenského osud byl těžký. S překonáním těžkých chvil v životě mu pomáhalo přesvědčení o smyslu jeho práce, hluboká víra v Boha, víra v člověka. Následující část druhé kapitoly je věnována dílu Komenského. Z primární literatury jsem čerpala z Komenského děl pedagogických a filosofických. Patří mezi ně *Labyrint světa a ráj srdce*, *Informatorium školy mateřské*, *Velká didaktika*, *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských*. Ze sekundární literatury jsem čerpala z děl dvou významných českých

komeniologů Jana Patočky a Radima Palouše a z děl dalších odborníků v této oblasti Věry Schifferové, Zuzany Svobodové, Zdeňka Kratochvíla, Jana Hábla, manželů Kožmínových. Metodou analýzy a komparace primární a sekundární literatury jsem se pokusila zjistit a popsat, jak Komenský dospěl k principům jeho filosofie výchovy. Z čeho ve svých myšlenkách o výchově vycházel, z jakých pramenů čerpal, jak získané poznatky upravoval a jak vyjadřoval cíl výchovy.

V závěrečné třetí kapitole shrnuji své poznatky o Komenského myšlení o výchově, zde je popsán cíl bakalářské práce. Zamýšlím se zde také nad možnou inspirací Komenského myšlenkami o výchově a nad uplatněním principů Komenského filosofie výchovy v současné pedagogické praxi. Na závěr práce se zamýšlím nad odkazem Jana Amose Komenského pro dnešní společnost.

1. PŘEDSTAVENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Základními pojmy v bakalářské práci jsou *filosofie*, *filosofie výchovy*, *výchova*. Pokusit se představit a vybrat v odborné literatuře definování těchto pojmů není snadný úkol. Existuje řada výkladů, názorů i definic, v nichž se jejich autoři poměrně dost liší. Význam a vymezení těchto pojmů prochází vývojem společně s měnícími se životními podmínkami ve společnosti. Jsou zkoumány, doplňovány, znovu formulovány a vymezovány na základě aktuálních výzkumů. Považuji za důležité se těmto pojmům věnovat, neboť tvoří základ předkládané bakalářské práce.

1.1 Filosofie

Filosofie má velmi dlouhou historii, říká se, že je stará jako lidstvo samo. Je považována za základ a „matku“ všech věd. Ostatní vědy, včetně věd přírodních, se z ní v průběhu dějin vyčlenily. Všeobecné povědomí dnešní společnosti o filosofii jako o „lásce k moudrosti“, její smysl a potenciál jsou často nepochopeny, někdy i podceňovány. Zde vidím velký dluh našeho základního a středního školství. K této myšlence se ještě vrátím v třetí kapitole bakalářské práce.

Filosofie nemá přesně vymezen předmět zkoumání, takže její vysvětlení není snadné. Uvedu zde několik náhledů a pokusů o vysvětlení pojetí filosofie z odborné literatury, včetně myšlenek Jana Amose Komenského o filosofii. Pro představení filosofie zde dále uvádím pohledy Platona, Descartese, Kanta, Jasperse, Patočky, Palouše.

V Antropologickém slovníku Jaroslava Maliny z Masarykovy univerzity s podtitulem: „Co by o člověku mohl vědět každý člověk“ je srozumitelně uveden jeden z možných pohledů na filosofii. Slovo filosofie pochází z řečtiny spojením slov *filein* „mít rád“, *sofiá* „moudrost“, tedy „láska k moudrosti“. Filosofie je: „*univerzální věda o celku všeho jsoucího, o bytí světa a existenci člověka, o jeho poznávání pravdy a mravním jednání, o místu člověka ve světě, přesahující rámec speciálních věd. Je založena na rozlišení pravého poznání a zdání, které před kritickými otázkami neobstojí. Základní a nejobecnější pojetí vývojových zákonitostí v určité oblasti lidského poznání*“

nebo činnosti (filosofie dějin, filosofie jazyka, filosofie náboženství, filosofie práva atd.). Filosofie je životní názor.“¹

V průběhu dějin se můžeme setkat s různým chápáním filosofie. Pojmenování filosofie jako „lásky k moudrosti“ pravděpodobně poprvé použil Hérakleitos z Efesu (540 - 480 př. n. l.). Ve Filosofickém slovníku pod pojmem filosofie najdeme, že znamená především „*touhu po věděni, jež by obsáhlo celou skutečnost a vyjevilo člověku smysl jeho života, počínání a usilování.*“² Dále jsou zde uvedena vysvětlení a chápání filosofie mnoha významných filosofů všech dob.

Podle Platona (427 - 347 př. n. l.) je zdrojem filosofie ztráta pocitu samozřejmosti a údiv, říká, že filosofové jsou ti, kteří jsou „*schopni pochopit to, co zůstává vždy neměnné. Neustále touží po poznání, kterým se jim může zjevit něco z onoho bytí, které zůstává nedotknuté vznikáním a zanikáním. Jestliže takto usilují o poznání jsoucna, nezůstávají při množství jednotlivých jevů pokládaných za existující, ale jdou neochvějně svou cestou a neuspokojí svou lásku dotud, dokud nedosáhnou vlastní podstaty každé věci tou částí duše, již náleží něčeho takového dosahovat. Tak se přibližují k pravému jsoucnu a spojují se s ním, a tak plodí rozum a pravdu.*“³

Jan Amos Komenský (1592 – 1670) říká, že „*z dychtivosti po pravdě vzniká filosofie, jež je snahou po moudrosti.*“⁴ Komenský ve Všeobecné poradě o nápravě věcí lidských uvádí, že filosofie je záležitostí moudrých mužů a milovníků moudrosti, kteří uvažují o věcech a přírodě za účelem rozšiřování vlastního poznání i poznání druhých lidí.⁵ Filosofie podle Komenského spojuje lásku k moudrosti a studium moudrosti, jejímž přispěním si člověk může osvojit vědění o věcech, které může poznat a může je používat, jako pravidla pro uchování života a zdraví. Ve zvláštním významu také rozumové zkoumání příčin ve věcech a rozjímání lidské mysli o přírodě.⁶

---

¹ MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, c2009. ISBN 978-80-7204-560-0. s. 2015.

² HORYNA, Břetislav (ed.). *Filosofický slovník*. 2. rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4. s. 123.

³ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. Vyd. 3., V Portálu 2. Praha: Portál, 2010, 377 s. ISBN 978-80-7367-727-5. s. 30.

⁴ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0225-4. s. 82.

⁵ Srov. tamtéž, s. 95.

⁶ Srov. tamtéž, s. 338.

Descartes (1596-1650) je francouzský filosof a současník Komenského. Oba myslitelé se sešli k společné diskusi, která podle Komenského trvala asi čtyři hodiny. Komenský uvádí, že Descartes vysvětloval své pojetí filosofie a on zase svůj názor, že lidské poznání získané skrze smysly a vlastní úvahy jsou nepřesné a nedokonalé. Komenský hodnotil setkání jako přátelské a plodné, ačkoliv ke vzájemné názorové shodě nedošli. Z jejich rozhovoru je znám Descartův výrok: „*Já za okruh filosofie nevykročím, bude tedy u mne jen část toho, čeho u tebe celek.*“⁷ Descartes vymezil filosofii jako snahu o moudrost. „*Moudrostí se nerozumí pouze obyčejná chytrost, ale dokonalé vědění o všech věcech, které člověk může poznat, aby měl orientaci pro svůj život, také aby si uchoval zdraví a vynalézal všechna umění. K dosažení takového vědění je nutné, abychom je odvozovali z prvních příčin. Kdo se tedy snaží takového vědění dosáhnout (a to je vlastně filosofování), musí začít zkoumáním těchto prvních příčin, totiž principů.*“⁸

Kant (1724 - 1804) svoji cestu k filosofii popisuje známým rčením: „*dvě věci naplňují moji duši vždy novým obdivem, hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.*“⁹ Mohli bychom to chápat jako poetické vyjádření přirozené touhy člověka po svobodě a zároveň pocit odpovědnosti za vlastní jednání, které nám říká svědomí.

Rozmanitost pohledů mnoha lidí v současné společnosti na filosofii popisuje významný německý filosof Karl Jaspers (1883 – 1969). „*Lidé od filosofie očekávají neobyčejná sdělení nebo ji lhostejně opomíjejí jako bezpředmětné myšlení. Dívají se na ni s bázní jako na významné úsilí neobyčejných lidí nebo jí pohrdají jako neužitečným hloubáním snilků. Pokládají ji za věc, která se dotýká každého, a proto by měla být v podstatě prostá a srozumitelná, nebo ji pokládají za tak obtížnou, že je beznadějně se jí zabývat. To, s čím se setkáváme pod jménem filosofie, skutečně dává příklady pro tak rozdílné soudy.*“¹⁰ Zároveň Jaspers uvádí jeden ze smyslu filosofie v dnešní době. „*Filosofii lze postihnout skutečnost v jejím původu, uchopit skutečnost tak, jak se v myšlenkách zabývám sám sebou, ve vnitřním jednání, otevírat se pro daleké horizonty*

---

⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos. *O sobě*. 2., nezm. vyd. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0016-1. s. 156.

⁸ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. Vyd. 3., V Portálu 2. Praha: Portál, 2010, 377 s. ISBN 978-80-7367-727-5. s. 12.

⁹ HORYNA, Břetislav (ed.). *Filosofický slovník*. 2. rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4. s. 123.

¹⁰ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. Vyd. 3., V Portálu 2. Praha: Portál, 2010, 377 s. ISBN 978-80-7367-727-5. s. 10.

toho, co nás obklopuje, v milujícím zápase se odvažovat komunikace od člověka k člověku, trpělivě a nepřetržitě udržovat rozum v bdělosti před tím, co je nejvíce cizí, a před tím, co selhává.“¹¹

Jan Patočka (1907 – 1977) říká, že „*filosofování je pohyb, jistý proces v nitru člověka, který v podstatě souvisí s odrazem od naivně přirozené a omezené každodennosti. Filosofickým věděním se rozšiřuje život sám, získává sám sebe.*“¹²

Podle Patočky se filosofující člověk zajímá o sebe sama, jde o reflexi sebe samého. Přemýšlí do hloubky o zkušenostech, které mu přináší život. O cílech, které si dává a o smyslu jeho cesty životem. Ve smyslu sokratovského pokládání otázek se člověk ptá, proč jednat zrovna tímto způsobem. Člověk, který tuto reflexi dokáže u sebe, je toho schopen i u celé společnosti. Zajímá se a vnímá společenské dění, což je jedna z důležitých funkcí filosofie. Patočka se také zamýšlí nad užitkem filosofického vědění, které je odlišné od vědění odborného. Filosofie je schopnost uvažovat, zachycovat to, co životu dává smysl. Filosofie rozšiřuje život, přináší nový pohled na život a na jeho hloubku, učí vidět smysl života. V odborném vědění, tedy v tom, co nám přináší věda, zůstává vědění a vědění odděleno, vždy je to subjekt a objekt. Filosofie a věda se mohou vzájemně obohacovat a podněcovat k dalšímu bádání a vytváření prostoru pro další otázky, nikdy však nesplynou.¹³

Radim Palouš (1924 – 2015), významný český filosof a pedagog, žák Jana Patočky, se zamýšlí nad tím, co je podřízeno, zda láska nebo moudrost, když uvažujeme o filosofii jako o „*lásce k moudrosti*“. První možnost chápání je, že ve filosofii usilujeme o moudrost, chceme ji, protože milujeme moudrost, tedy být moudří. Druhá možnost porozumění je, že ve filosofii spatřujeme „*moudrost lásky*“, přičemž jde o lásku, která je cestou k životní moudrosti. Láska ve smyslu, kdy jsme láskyplně spolu a moudrosti se nám dostává ze vstřícného otevření se k porozumění s veškerenstvím, tedy se vším, co jest. „*Filosofie je zde starostí o harmonické soubytí s principem veškerenstva. Tato starostlivost představuje úsilí bytostně souznít s LOGEM světa a odpoutat se od klamných zdání „vlastního“ soukromého náhledu. Bůh je právě v tomto LOGU. Filosofos anér je člověk, který miluje, tj. harmonicky souzní, není to*

---

¹¹ Tamtéž, s. 32.

¹² PATOČKA, Jan, PALOUŠ, Radim (ed.). *Filosofie výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1997. *Studia paedagogica*. s. 5.

¹³ Srov. tamtéž, s. 13.

lovec znalostí jakkoliv závažných.“¹⁴ Vychází při pohledu na filosofii především z učení antických filosofů Sokrata a Platona. Původ filosofie vidí ve vztahu člověka k tomu, co ho překračuje, tedy k transcendentnu. Filosofie je podle něho úsilím, které je podníceno lidskou odpovědností za to, co je dobré, ne pouze za to, co jest. Moudrost (sofia) přichází jako důsledek odpovědného zkoumání jen tehdy, pokud milujeme.¹⁵

Mohli bychom takto pokračovat k dalším filosofům všech dob. Už z tohoto přehledu vyplývá, že orientovat se ve filosofii, pochopit její vývoj v dějinách, rozsah, možný potenciál, různé školy, směry je podle mého názoru na dlouholeté studium a další celoživotní sebevzdělávání. Pro potřeby bakalářské práce považuji toto představení filosofie za postačující.

1.2 Filosofie výchovy

Pro pochopení pojmu *filosofie výchovy* a pro její odlišení od *filosofie* a *výchovy* jsem čerpala především z děl dvou významných českých, světově uznávaných filosofů, pedagogů, komeniologů, chartistů, profesorů Jana Patočky a Radima Palouše.

Nejdříve se podíváme, jak je pojem *filosofie výchovy* vysvětlen v Pedagogickém slovníku. Pojem filosofie výchovy má dva propojené významy, filosofii procesu výchovy a filosofii pedagogiky jako vědecké teorie. Lze vymežit tři hlavní oblasti zájmu filosofie výchovy:

1. „komplexní nazírání na svět výchovy, které s sebou přináší koncepci člověka a jeho vychovatelnosti, rozvoje a životního smyslu
2. metodologické otázky zkoumání výchovných jevů, možnosti a meze lidského poznání a jeho předávání, sjednocení znalostí
3. etické otázky výchovy, stanoviska k lidskému životu a světu hodnot, které určují normativní strukturu nutnou pro pojetí cílů a povahy výchovy.“¹⁶

---

¹⁴ PALOUSH, Radim. *K filozofii výchovy: (východiska fundamentální agogiky)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25390-3. s. 9.

¹⁵ Srov. tamtéž, s. 10 – 11.

¹⁶ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9. s. 68.

Jak si později ukážeme, všechny tyto tři oblasti zájmu dnešní *filosofie výchovy* můžeme najít také v díle Jana Amose Komenského. Z toho je již nyní patrné, že vidět u Komenského výchovy pojem *výchovy* v dnešním slova smyslu, by bylo zásadním omylem. Výchova za dob Komenského byla daleko širším pojmem než dnes. Ve snaze pochopit význam výchovy u Komenského bychom si nevystačili s dnešním pojetím výchovy, kterou se zabývá věda pedagogika. V porovnání s dnešní koncepcí výchovy bychom našli zásadní rozdíl v tom, že Komenského pojetí výchovy v sobě obsahuje původní smysl a cíl výchovy jako cestu k lidství člověka.

Když se budeme zabývat filozofií výchovy Jana Amose Komenského, zaměříme se také na její teoretické základy. Teorií výchovy se zabývá pedagogika, z řeckého slova *paidagogos*, tedy „ten, kdo vodí děti“. Význam slova nás přivádí pouze k výchovnému vedení dětí a mládeže, které odpovídá významu v době vzniku pedagogiky jako samostatné vědy. Pokud se chceme zabývat teorií výchovy jako takovou, neobejdeme se v dnešní době bez *andragogiky* – teorie výchovy a vzdělávání dospělých a *gerontagogiky* - teorie výchovy a vzdělávání ve stáří. Pokud nám jde o všeobecnou teorii výchovy, budeme se zabývat *agogikou*. Radim Palouš uvádí, že teorií výchovy se lze zabývat tím, že hledáme základy a smysl výchovy, čímž se dostáváme do oblasti fundamentální agogiky.¹⁷

Podle Patočky „*filosofie výchovy je především filozofií, a to jejím bytostným určením. Jestliže je vstupem do filosofie údiv, který divícího se diváka vytrásá ze zaběhaných stereotypů, potom jde o událost typu vyvedení, e-dukace, tedy výchovy.*“¹⁸ Filosofie výchovy není tedy podoborem filosofie, není ani filosofickou specializací. Filosofie výchovy podle Patočky míří k základu lidství, přičemž lidské je potřeba chápat jako „bytí na cestě“. Je to pohyb, který způsobuje odklon od ustálených myšlenkových stereotypů. Podporuje vývoj lidství člověka k lepší podobě sebe sama. Pohyb, který opouští pohodlné předsudky, myšlenková klišé, směřuje k dalším dialogům, které rozpustí, zkapalní to, co je usazeno příliš pevně a neslouží „bytí na cestě“ v pravdě.¹⁹

Na výchovu nestačí nahlížet pouze z pedagogického hlediska. Výchova má také filosofický rozměr, neboť z hlediska lidského života se zabývá otázkami filosofickými.

---

¹⁷ Srov. PALOUŠ, Radim. *K filozofii výchovy*, s. 17.

¹⁸ PATOČKA, Jan, PALOUŠ, Radim (ed.). *Filosofie výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1997. *Studia paedagogica*. s. 5.

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 6.

Má hlubší rozměr v celém lidském životě, ač si to uvědomujeme a připouštíme, nebo ne. Souvisí s kvalitou lidského života ve všech směrech, se sebepojetím člověka, s tím, jak je vlastní bytí člověkem vnímáno a prožíváno. Výchova byla předmětem zájmu filosofů od antiky až do současnosti. Slovy filosofa Jana Patočky bychom mohli říci, že výchova souvisí s péčí o duši člověka.²⁰

Jan Amos Komenský viděl ve výchově, v jejím tehdejší významu, jedinou možnou cestu, kterou člověk může dospět ke svému lidství. Tato cesta k lidství pomocí výchovy je právě tím, čemu se chci v bakalářské práci věnovat. Nyní zpět k představení posledního stěžejního pojmu bakalářské práce, kterým je *výchova*.

1.3 Výchova

Jak jsem již uvedla, výchova měla v době života Jana Amose Komenského jiný význam, než jak ji chápeme dnes. Nejdříve se v této kapitole budu zabývat dnešním pojetím výchovy jako součástí vědy zvané pedagogika. Nezbytné pro pochopení významu výchovy v době Komenského jsou tzv. archetypy výchovy. Mezi archetypy výchovy patří *Paideia* a *Educatio*, které se pokusím v této kapitole také vysvětlit.

1.3.1 Pedagogika – věda o výchově a vzdělávání

Jak chápeme výchovu dnes? Výchova společně se vzděláváním jsou základními předměty, kterými se zabývá věda zvaná pedagogika. Pedagogika je definována jako věda o výchově a vzdělávání, přičemž výchovu lze oddělit od vzdělávání pouze teoreticky. V bakalářské práci tak činím. Dále se tedy budu věnovat především výchově.

Nyní se pokusím o vymezení pojmu výchova pomocí Pedagogického slovníku, který uvádí definici současného odborníka z oblasti pedagogiky Jiřího Pelikána. „*Výchova je proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji, odlišnými koncepcemi pojetí člověka, akcentací jednotlivých stránek výchovného procesu. Z moderního hlediska je výchova především procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících*

---

²⁰ Srov. PATOČKA, Jan, PALOUŠ, Radim (ed.). *Filosofie výchovy*. s. 14-15.

optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujících jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“²¹

Pro porovnání s uvedenou definicí jsem vybrala definici uvedenou v Antropologickém slovníku. „*Výchova je proces záměrného a soustavného formování osobnosti dětí a mládeže (enkulturace) v součinnosti rodiny, školy a společnosti; připravuje člověka k seberealizaci a k aktivní účasti na životě společnosti (socializace); výchova úzce souvisí se vzděláváním; měla by však být především „výchovou ke svobodě“ (požadavek Jana Patočky). V současnosti nabývá na významu celoživotní proces vzdělávání a výchovy člověka.*“²²

Patočka se shoduje s uvedenými definicemi v tom, že pedagogiku považuje za vědu, nikoliv však pouze o zlepšování jedince, ale celé společnosti. Jinak se v pohledu na pedagogiku poměrně liší od ostatních autorů. Objektívni vědění jako takové přikládá spíše k didaktice. Pedagogiku vysvětluje jako vědeckou disciplínu, která se snaží „*objektivovat původní situační pochopení pro jednu z fundamentálních lidských možností, možnost výchovy. Cílem je dosažení nezávislosti na bezprostředních životních situacích v maximálním vzájemném porozumění kompetentních. Výchova je doma v jednom ze tří základních pohybů lidského života, totiž v pohybu zakořenění, akceptace, dalším je pohyb sebeprojekce do světa a nechráněné konfrontace s nitrosvětským jsoucnem, v níž je založena práce, organizace, boj, a třetím je pohyb pravdy, výslovného poměru ke světu celku.*“²³

Škola dnes není chápána ve smyslu „dílny lidskosti“ jako za doby Jana Amose Komenského. Je hlavně zaměřena na získávání vědomostí, dovedností a návyků, tedy na vzdělávání a přípravu pro budoucí povolání. Výchova je jistě důležitou součástí vzdělávacího procesu ve školách, ale rozhodně bychom nemohli říci, že nám ze škol vycházejí vychovaní jedinci. Vzdělání ano, a to velmi dobře. Pravděpodobně se většina z nás na základě zkušeností shodne na tom, že dnes je běžné, že ze školy vyjde mladý

---

²¹ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9. s. 257.

²² MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník, aneb Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: CERM akademické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7204-560-0. s. 4510.

²³ PATOČKA, Jan a Věra SCHIFFEROVÁ. *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském*. 1. vyd. Praha: Oikoyomenh, 1998. Oikúmené. s. 126.

člověk, který obvykle ví, jaké chování je správné, ale z tohoto vědění ještě nevyplývá, že se tak bude v životě chovat. Většina lidí ve společnosti samozřejmě ví, co je správné chování, naše svědomí nám to jasně říká, ale stav společnosti tomu neodpovídá.

Podle Radima Palouše za dob Komenského to nebylo možné, neboť pravé vědění a svědomí bylo jedno. Nebylo odděleno jako dnes, kdy je vzdělání věcí rozumu a výchova věcí vůle. Pilířem, na kterém je koncept výchovy Komenského založen, je hluboká víra v Boha, v lidství člověka, v přírodu, v řád na světě. Nabízí se uvažování nad tím, co je tedy základem dnešní výchovy, její filosofii, když víme, že víra v Boha to u většiny lidí v naší společnosti již není. Můžeme namítnout, že se snažíme začleňovat do vzdělávání také etiku, mravní výchovu, náboženskou výchovu, vedeme děti k hodnotám, na kterých je naše společnost založena, ale jak je vidět na stavu společnosti, zatím se to míjí účinkem. Naše společnost si zakládá na rozumu, věříme jen tomu, co je možno vědecky zdůvodnit a dokázat. Žijeme v blahobytu, jaký jsme doposud neměli. Paradoxem zůstává, že je čím dál tím větší chaos ve světě a větší nespokojenost mezi lidmi. Války, terorismus, bezohledné ničení přírody pro zisk, ztráta humanity, citlivosti k sobě navzájem, k ostatním živým tvorům. Slovy Radima Palouše uzavřu tuto kapitolu. Výchova umožňuje a podporuje pohyb, který může vést ven z katastrofy a krize. Výchova je nadějí, že se lidstvo obrátí ke svým povinnostem, k pravé lidské poctivosti. Výchova podle Radima Palouše vede k odpovědnosti a starostlivosti člověka za dobrý svět.²⁴

1.3.2 Platonská Paideia, Křesťanská Educatio

Pro pochopení Komenského pojetí výchovy je důležité pokusit se také pochopit tzv. archetypy výchovy, z kterých Komenský vycházel při svých filosofických myšlenkách o výchově. Nebyla to výchova v dnešním slova smyslu. Jednou ze základních myšlenek filosofie je, že svět je celek. V době Komenského to navíc znamenalo, že tento celek je dílem Boha, co by stvořitele veškerenstva.

---

²⁴ Srov. PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*, s. 266.

Platonská Paideia

Základy evropské kultury, vzdělanosti a filosofie vycházejí z antické filosofie. Řeční filosofové Sokrates, Platon, Aristoteles patří mezi ty, kteří se o výchovu zajímali z filosofického hlediska. Sokrates se snažil „vychovávat“ žáky rozhovorem. Pokládáním otázek se snažil, aby sami žáci hledali odpovědi, tím se rozpojovalo v jejich myšlení to, co bylo spojeno příliš pevně do přesvědčení a předsudků, které se v mysli pohodlně usadily jako konečná stanoviska. Sokrates se snažil, aby jeho žáci hledáním odpovědi na další otázky rozvíjeli vlastní moudrost, která ale nebyla cílem, cílem byla vlastní starostlivost o duši člověka. Sokrates se pomocí dotazování snažil duši člověka dovést k pohybu, k hledání pravdy v sobě samém, a tak pečovat o svou duši. Podle Palouše je největším poznáním Sokrata, že nelze najít konečnou odpověď. Jen další otázky a další hledání odpovědi na ně. Je to ochota člověka být otevřen neustálému hledání dobra a konání podle tohoto dobra.²⁵

Nejde tedy pouze o to vědět, co je správné, ale dělat to. Mohli bychom také říci, že rozdíl mezi znalostí a moudrostí je v tom, že člověk například ví, že krást se nemá, moudrost je nekrást. Filosof si je vědom, že je jeho odpovědnost, aby hledal sám, co má dělat jako člověk i občan.

Žákem Sokrata byl Platon, který se také věnoval filosofování o výchově. Pro Platonovo chápání výchovy je znám pojem *Paideia*. Význam slova je „péče týkající se dětí“, vedení dětí k lidskosti. Jak jsme viděli u Sokrata, lidskost se neučí od druhých lidí tím, že posloucháme poučky a definice o správném chování, ale vlastní péčí o duši. S podněcováním naší duše k pohybu nám někdo pomoci může, například pokládáním otázek, podobně tomu bylo u Sokrata a jeho žáků, ale zůstává to vždy vlastním hledáním cesty k péči o duši člověka.

U Platona nejde pouze o děti, ale o výchovu v průběhu celého života. Platon představuje vlastní náhled na výchovu ve svém známém díle *Ústava*, pomocí mýtu o vyvedení vězně z jeskyně. Radim Palouš vysvětluje, že Platonova filosofická myšlenka *Paideia*, „*jak ji předvádí jeskynní mýtus, mířila na emancipaci a dobré ustavení tehdejší řecké Polis – obce (státu)*. Nešlo tedy o výchovu uzavřenou do domácnosti, do společenství pouze úzce rodinného, nýbrž výchova měla být prostředkem

---

²⁵ Srov. PALOUŠ, Radim. *K filozofii výchovy*, s. 64.

k nápravě politické krize, v níž se athénský stát ocitl. Paideia je vytržením ze všedního dne, v ní je zbaven chovanec neustálé zaneprázdněnosti. Jejím prostorem je scholé, prázdeň, prázdniny, volný čas, mezera v zavalenosti obstarávkami. Škola je původně záležitostí ne – děle, chvíl ne- obstarávání, ne – dělání, ne – usilování, povznesení z všednodenního zaneprázdnění k reflexi k této mravenčí připoutanosti. Scholé je příležitostí pro paideia a dostavuje se jako dar, jako průnik slunce do temnot, v nichž se člověk pohybuje.“²⁶

Zjednodušeně lze říci, že výchova (paideia) byla považována již v antice za cestu k lidskosti člověka a předpokladem dobrého fungování státu (obce), neboli společenství občanů, tedy celé společnosti.

Křesťanská Educatio

Latinským ekvivalentem pro *Paideia* je *Educatio*, což znamená „vyvádění na cestu“. Za dob Komenského bylo zcela jiné vědění a vnímání světa v celé tehdejší společnosti. Základem všeho byla víra v Boha, základem moudrosti Bible. Vše, včetně člověka, se považovalo za dílo Boží. Člověk byl stvořen k obrazu Božímu a byl Bohu odpovědný za své lidské konání. Na tomto základě chápal výchovu Komenský jako cestu člověka k jeho pravému lidství, které člověku určil Bůh. Pokud dojde na světě k porušení řádu věcí díky jednání člověka, „všecko bud' leží, nebo se řítí naruby a zmateně“²⁷, je na člověku, aby se postaral o jejich nápravu a navrácení do původního stavu, tedy k záměru Božímu. Komenský až v průběhu života došel k závěru, že tato náprava se musí týkat celé společnosti.

Radim Palouš uvádí, že „*E-ducatio ve své pravé určenosti má vy-vádět na cestu počínání skutečně lidského, totiž jednání věrného, bytostnému určení člověka jako pouhého účastníka světového dění, nikoliv Pána, nikoliv bezohledného kořistníka, nýbrž pokorného správce všeho toho, co mu bylo do péče svěřeno. Protože lidský svět se vymkl z pantů, považují toto zaměření za obzvláště aktuální a všeobecně žádoucí.*“²⁸ Dále popisuje, co spojuje *Paideia* a *Educatio*. Obě jsou mimo každodenní obstarávání

²⁶ PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1991, 235 s. ISBN 80-04-25415-2. s. 71.

²⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 51.

²⁸ PALOUŠ, Radim. *K filozofii výchovy: (východiska fundamentální agogiky)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25390-3. s. 16.

základních lidských praktických potřeb (obživa, práce, učení atd.), neznamení ani přípravu na budoucí povolání, jak bychom řekli dnes. Jsou záležitostí nedělní, která je časem ne-dělání, tedy posvátnou, časem, kdy se člověk zabývá smyslem bytí, teorií, myšlením, smyslem věcí.²⁹

---

²⁹ Srov. tamtéž, s. 16.

2. JAN AMOS KOMENSKÝ

Jan Amos Komenský, myslitel, filosof, pedagog, teolog, reformátor, spisovatel. Jak dostatečně představit člověka tolik obdivovaného a inspirujícího po více než 420 letech, o kterém už bylo mnoho napsáno. Jeho život a jedinečné dílo se dokonce stalo předmětem vědy zvané *Komeniologie*, což je „*integrováný vědní obor, zabývající se bádáním o životě a díle Komenského, na němž se podílejí historici, filosofové, teologové, pedagogové, jazykovědci a představitelé dalších disciplín. Součástí komeniologie jsou biografická bádání, rozbor a kritická edice díla Komenského. Přispívá ke zhodnocení jeho pedagogického i filosofického odkazu a inspirace pro současnost i budoucnost.*“³⁰

2.1 Životní cesta Komenského v historickém kontextu

V této kapitole představím historicko-společenský kontext doby, do které se Komenský narodil. Byla to doba velkých historických zvrátů. Komenský zažil třicetiletou válku, probíhala česká reformace, vznikaly první myšlenky tehdejších myslitelů, na kterých se později vystavěly základy moderní vědy. Každý člověk je formován událostmi života, obzvlášť „bouřemi“ vlastního života. Zkušenosti, které prožijeme, jsou součástí naší osobnosti, navždy ovlivňují a přetvářejí náš život.

Dalo by se jistě namítnout, že základní životopisná data Komenského jsou v dnešní době všeobecně známá nebo je snadné si je dohledat, a proto není třeba se jimi zde podrobněji zabývat. To je jistě z jedné části pravda, ovšem pokud je mým záměrem zabývat se filosofií výchovy Komenského, spatřuji jako důležité propojit životní události Komenského s jeho myšlenkami, které popisuje ve svých dílech. Tedy to, z čeho Komenský vycházel ve svých názorech na výchovu, co ho ovlivnilo a inspirovalo.

Narodil se do rodiny s protestantským náboženským vyznáním. Patřil k Jednotě bratrské, tedy k evangelické protestantské církvi. Kumpera nazval výstižně

---

³⁰ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9. s. 100.

a symbolicky Komenského „poutníkem na rozhraní věků“. Tento věčný poutník putoval životem od 28. 3. 1592. Historicky lze zasadit Komenského život do období české reformace a evropského humanismu. Období 16. a 17. století je v evropských dějinách obdobím přerodu mezi feudálním středověkem a kapitalistickým novověkem. Místo narození Komenského se doposud nepodařilo s určitostí potvrdit, je stále předmětem vědeckého bádání. V literatuře se uvádí, že s největší pravděpodobností je to Nivnice na Moravě nebo Uherský Brod. Jan Komenský (až později dostal také jméno Amos) se narodil do poměrně zámožné rodiny jako nejmladší z pěti dětí. Rodina Komenského patřila k protestantské církvi Jednoty bratrské, ke které si už v dětství vytvořil silné pouto. Bratři vyznávali řád, kázeň, pracovitost, spravedlnost, lásku k pravdě, k Bibli. Tyto principy tvořily základ Komenského osobnosti a byly po celý jeho život vzorem jednání.³¹

Komenský ve svých 12 letech osiřel a brzy na to ztratil také 2 sourozence. Potom žil u příbuzných ve Strážnici, kde navštěvoval bratrskou školu. Zde poznává celoživotního přítele Mikuláše Drábíka. Zažívá další tragédii, která na něho hluboce zapůsobí. Vpád Bočkajovců, kteří při svém útoku proti Habsburkům vypálili Strážnici. Komenský se přemístil k poručníkům do Nivnice a později do Přerova. Ve studiu pokračoval na bratrské škole kněžského dorostu v Přerově, zde studoval také latinu a řečtinu. Již ve studiu projevoval velké nadání a byl velmi pilný, dohonil snadno mezery ve vzdělání. Poznal zde „sociány“, s kterými diskutoval, což jej upevnilo v jeho víře. Zde získal reformačně - humanistické vzdělání na křesťanském základě a na bratrské koncepci nápravy života. Byl vybrán rektorem a biskupem Jednoty bratrské, aby pokračoval ve studiu na univerzitě a stal se knězem. Zde se seznámil s mnoha dalšími zajímavými lidmi, kteří jej inspirovali pro další život.

Díky podpoře Karla ze Žerotína studoval od roku 1611 na univerzitě v Herbornu. Studium na univerzitě mělo na vývoj Komenského značný vliv. Poznal kalvinistickou vzdělanost, setkal se zde s řadou učenců té doby. Jedním z nich byl teolog Jan Fischer Piscator, který jej seznámil s chiliasmem, což je víra v nastolení tisíciletého království míru na zemi jako předstupně božího království, což u Komenského mělo také vliv na jeho myšlení a tvorbu v životě. Dalším, kdo jej v té

---

³¹ Srov. KUMPERA, Jan. *Jan Amos Komenský: poutník na rozhraní věků*, s. 11 – 16.

době ovlivnil, byl profesor pansofie, encyklopedista, teolog a filosof, Johann Heinrich Alsted. Odtud pochází inspirace a nápad vytvořit pro český národ encyklopedii, aby přispěl k vzdělanosti národa. V roce 1613 navštívil Nizozemí, které si oblíbil pro svobodomyšlnost, demokracii a kulturu. Následovalo studium na teologické fakultě v Heidelbergu.³²

Po studiích se vrátil do vlasti a začal pracovat jako učitel v bratrské škole v Přerově. V roce 1616 se stal knězem Jednoty bratrské. Pilně se věnoval svému záměru pozvednout kulturu a vzdělanost národa. Chtěl poskytnout své znalosti, které získal na studiích, co nejširší veřejnosti, proto považoval za důležité psát také v českém jazyce.

Poprvé se oženil s Magdalenou Vizovskou a rodina se časem rozšířila o dva syny. Komenský měl poprvé od dětství opět vytvořeno rodinné zázemí, pilně pracoval na svém díle až do pražské defenestrace, která zahájila třicetiletou válku. Kromě hrůz, které přinesla, byli ze země vypovězeni nekatoličtí duchovní. V roce 1621 musel Komenský se svou rodinou opustit domov a ukrývat se u svých chráněnců u rodiny Karla ze Žerotína. Po těchto událostech záhy následuje další osobní tragédie Komenského, umírá mu na mor jeho žena a obě děti. Komenskému se rozpadl celý dosavadní život, ztratil rodinu, byla mu spálena knihovna, stává se z náboženských důvodů nechtěným ve své rodné vlasti. Komenský se musí ukrývat a snaží se dál psát. Práci na svých tehdejších dílech se snaží zpracovat zážitky a myšlenky, hledá cestu pro další život. Jeho díla z tohoto období jsou nazývána „útěšná“, neboť v nich autor hledá útěchu a naději. V roce 1623 vzniká nejznámější dílo tohoto období *Labyrint světa a ráj srdce*, kterému se budu podrobněji věnovat v následující kapitole o Komenského dílu.³³

V roce 1624 se Komenský žení podruhé s Dorotou Cyrillovou, dcerou člena církve Jednoty bratrské. Nekatoličtí duchovní musí opustit Čechy a Jednota bratrská se rozhodne odejít do Polska, kde měla mnoho stoupenců a zázemí. Komenský odchází s rodinou do polského Lešna a stává se učitelem na gymnáziu. V Lešně je později zvolen jedním z biskupů Jednoty bratrské. V Lešně se Komenský intenzivně začne zabývat reformou školství. Zde vznikají jeho první didaktická díla, která Komenský píše česky: *Informatorium školy mateřské* a *Velká didaktika*. K nim se podrobněji vrátím také v následující kapitole.

---

³² Srov. tamtéž, s. 26 – 33.

³³ Srov. tamtéž, s. 36 – 44.

V roce 1627 vydal císař nařízení české protestantské šlechtě buď konvertovat ke katolické církvi, nebo opustit zemi. Tím se stal Komenský vyhnancem navždy. Chudý lid možnost výběru neměl, byl donucen. V roce 1629 mu do rodiny přibyla druhá dcera. Nová naděje na změnu politické a náboženské situace v rodné vlasti svítla Komenskému zapojením Švédska do třicetileté války. Komenský se začal připravovat s ostatními bratry na návrat do vlasti. Ovšem i tato naděje se proměnila ve zklamání, když v boji padl švédský král Gustav a zemřel český král Fridrich Falcký. Komenský v tomto období pochopil, že jeho koncept reformy se musí týkat celé společnosti, všech lidí.

Během pobytu v Lešně se formovaly jeho myšlenky o celkové reformě vzdělání. Rodí se zde první nápady jeho výchovatského konceptu všemoudrosti neboli *Pansofie*. Komenský měl stále více pracovních povinností, ale méně času na psaní, což mu nevyhovovalo. Také politicko – náboženská situace v Lešně již nebyla příznivá, rozhodl se tedy Lešno opustit. Přijal pozvání svého přítele Hartliba a v roce 1641 odcestoval do Anglie. Vnitropolitická situace v Anglii se v letech 1641 - 1642 také zkomplikovala a Komenský se rozhodl přijmout jinou pracovní nabídku. Kumpera uvádí, že londýnský pobyt byl pro Komenského vývoj myšlení o výchově a všenápravě společnosti klíčový. Komenský si uvědomil možný politický a reformní dopad jeho vševýchovného konceptu. V tomto období vzniklo dílo *Cesta světla*, v kterém je poprvé popsána Komenského myšlenka všenápravy.³⁴

Komenský byl v té době již znám a uznáván jako pedagog a reformátor nejen v Evropě, ale i v zámoří a měl několik pracovních nabídek. Rozhodl se pro Švédsko, neboť v jeho postavení spatřoval naději na pomoc své vlasti, na kterou nepřestával myslet. V roce 1642 opouští Anglii a vydává se do Švédska. Na cestě do Švédska se zastavil v Nizozemí. Zde se sešel s významným francouzským filosofem René Descartem, který je považován za zakladatele moderní vědy. Diskutovali spolu o vědě a teologii, Komenský chápal svět jako celek, jako dílo Boží. Descartes odděloval vědu, tehdy ještě přírodní filosofii od náboženství. K jejich názorové shodě nedošlo, nicméně Descartes Komenského inspiroval v tom, že je možné dívat se na lidský život nejen z pohledu Bible, ale také z pohledu přírody. Ve Švédsku se Komenský setkává se svým

---

³⁴ Srov. tamtéž, s. 45 – 54.

mecenášem Ludvíkem de Geer. Měl zde pomoci s reformou školství, přičemž on měl v úmyslu požádat o politickou podporu pro svůj národ.³⁵

V letech 1643 – 1646 se Komenskému a jeho druhé ženě narodily další 2 děti, dcera Zuzana a syn Daniel. Komenský v tomto období začínal pracovat na svém nejrozsáhlejším komplexním díle *Všeobecné poradě o nápravě věcí lidských*.

Rok 1648 přinesl Komenskému další osobní tragédie. Po 24 letech společného života mu umírá milovaná manželka Dorota, se kterou měl čtyři děti. Ztrátu manželky Komenský těžce překonával. Dalším zklamáním bylo podepsání tzv. Vestfálského míru, které ukončilo snahy o českou reformaci zrozenou z husitství. Komenský se musel vzdát naděje na zlepšení politické situace pro český národ a jeho církev - Jednotu bratrskou. Opět se s neštěstím vyrovnával usilovnou prací.³⁶

V roce 1649 se Komenský po třetí oženil s Janou Gajusovou. V roce 1650 odjíždí do Blatného Potoka v Sedmihradsku (v Uhrách) na pozvání knížecí rodiny Rákócziů. V roce 1654 Komenský opět působí v polském Lešně. Tam svitla Komenskému další naděje pro jeho církev a národ v podobě protihabsburské koalice Anglie, Švédska a Sedmihradska. Vojska ovšem utrpěla porážku a stoupenci koalice z řad protestantských církví byli považováni katolíky za zrádce. V roce 1656 došlo k vypálení Lešna. Komenský přišel o svůj veškerý majetek, knihovnu, o svá díla, o vzácné listiny Jednoty bratrské.

Komenský odchází do Amsterdamu, kde žije až do konce svého života. Dostává se mu tam ocenění, získává finanční podporu, aby se mohl věnovat práci na svém díle. Usilovně pracuje na pedagogických a všennápravných dílech. Umírá 15. 10. 1670 uprostřed práce na *Všeobecné poradě o nápravě věcí lidských*, kterou nestihl dokončit. Na smrtelné posteli žádal syna Daniela, aby *Všeobecnou poradou* vydal, což se nepovedlo.

Jan Amos Komenský je pochován v Naardenu. Po jeho smrti až do Národního obrození ustal postupně o Komenského zájem. Velký obrat v zájmu o Komenského dílo

---

³⁵ Srov. tamtéž, s. 77 – 90.

³⁶ Srov. tamtéž, s. 103 – 109.

nastal po roce 1934, kdy Dmitrij Čyževskij objevil v knihovně sirotčince v Halle rozpracovanou Všeobecnou poradu o nápravě věcí lidských.³⁷

Komenský napsal přibližně 200 knih, ale většina z nich se nedochovala. Měl již za svého života obdivovatele, příznivce, ale také odpůrce a protivníky. Byl často kritizován za svou víru v proroctví, kterým se ve svých dílech také věnoval. V jeho době byla proroctví běžná, ale myslitelé příliš uznávána nebyla. Komenský napsal také dvě autobiografická díla, v kterých se snažil vysvětlit motivy a důvody svého jednání. Pro svá díla filosofická, pedagogická a didaktická je dodnes uznáván a obdivován. Jan Hábl uvádí, že při studiu Komenského díla lze sledovat určitá stadia vývoje Komenského myšlení o výchově a o lidskosti. Z tohoto pohledu je možné Komenského vývoj myšlení o výchově jako cestě vedoucí k lidství člověka rozdělit na čtyři období: encyklopedické, útěšné, výchovně-pansofické a všenápravné.³⁸

2.2 Dílo Jana Amose Komenského

Osobní, historické, náboženské a politické události v životě Komenského se odrážely v jeho dílech. Lze je považovat za klíčové pro vývoj Komenského myšlení o výchově jako cestě k lidství člověka a nápravě celé společnosti. Základem Komenského filosoficko-pedagogických myšlenek byly dva hlavní proudy reformace a humanismus. V průběhu života jej inspirovala svým dílem a názory celá řada myslitelů, filosofů, didaktiků, reformátorů a teologů. Například Alstedův encyklopedismus, Ratkeho pokusy o vzdělávací reformy, reformační projekty Johanna Andreae, filosofické názory Bacona, Descartese a mnoho dalších.³⁹

V bakalářské práci se zaměřuji primárně na filosofická východiska Komenského myšlení o výchově. Ovšem nelze to zcela oddělit od skutečnosti, že Komenský byl hluboce věřící. Z toho je třeba vždy vycházet. Komenského názory na lidství a poslání člověka v životě pozemském nejvíce formovala a ovlivnila víra v Boha, což je patrné ve všech jeho dílech. Jeho rodina patřila k Jednotě bratrské, k protestantské církvi, která se hlásila k reformačnímu hnutí. Jednota byla založena roku 1457. Vyznávala

---

³⁷ Srov. tamtéž, s. 111 – 152.

³⁸ Srov. HÁBL, Jan. *Lekce z lidskosti v životě a díle Jana Amose Komenského*, s. 36.

³⁹ Srov. tamtéž, s. 37.

náboženskou jednoduchost podle Petra Chelčického. Pracovitost, poctivost, střídmost, spravedlnost, řád. Bratři se oddělili z husitského hnutí. Odmítali neuspokojivý stav oficiální církve a násilí. Uznávali absolutní zbožnost, duchovní čistotu, otevřenost k pravdě, morální zásadovost.⁴⁰

V průběhu života Komenský dospěl k poznání, že jedinou možnou cestou nápravy celé společnosti je výchova. Věřil, že až výchovou se člověk stává lidským. Cílem této kapitoly je zmapovat, jak Komenský došel ke své koncepci výchovy. Pokusím se zaměřit v jeho díle především na to, jak se vyvíjely jeho myšlenky o výchově, jak vznikal jeho koncept výchovy a z čeho vycházel. Jak dospěl k názoru na potřebnou nápravu celé společnosti, který se snažil zpracovat a předat lidem ve svém vrcholném díle *Všeobecné poradě o nápravě věcí lidských*. Informace o vzniku Komenského konceptu výchovy jsem čerpala hlavně z jeho děl *Labyrint světa a ráj srdce*, *Informatorium školy mateřské*, *Velká didaktika*, *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských*, která zde představím podrobněji, neboť jsou stěžejními pro utváření myšlení Komenského o výchově jako cestě vedoucí k lidství člověka.

Komenský přišel na svět s velkým nadáním a vrozenou inteligencí. Po návratu z univerzit se snažil sepisovat získané vědomosti, aby je mohl předávat dál svému národu. Nejdříve začal psát encyklopedie také v češtině, aby jim rozumělo co nejvíce lidí a podpořil tím vzdělanost českého národa. Po studiích psal převážně díla encyklopedická. Po tragických událostech osobních a pracovních psal díla tzv. útěšná. Jak název vypovídá, jsou to díla, ve kterých se psaním vyrovnával s neštěstím, hledal útěchu a naději. Mezi nejznámější Komenského útěšná díla patří *Labyrint světa a ráj srdce*.

2.2.1 Labyrint světa a ráj srdce

Komenský napsal *Labyrint*, když mu bylo 31 let. Jde o dílo, které můžeme nazvat filosofickým románem o hledání smyslu lidského života. Komenský se vždy snažil o dokonalé vyjádření ve svých dílech, proto se k nim často vracel, doplňoval je. Dnešním jazykem bychom mohli říci, že po čase měl snahu svá díla „aktualizovat“, na

---

⁴⁰ Srov. HÁBL, Jan. *Lekce z lidskosti v životě a díle Jana Amose Komenského*, s. 9 - 15.

základě nových poznatků a životních zkušeností. Bylo tomu tak i v případě Labyrintu. V díle nacházíme některé události z Komenského života. Obsah díla je stručně popsán samotným autorem v úvodním představení knihy.

*„Labyrint světa
a ráj srdce,*

*TO JEST:
SVĚTLÉ VYMALOVÁNÍ,*

*kterak v tom světě a věcech jeho všechněch
nic není než matení a motání,
kolotání a lopotování,
mámení a šalba, bída a tesknost,
a naposledy omrzení všeho a zoufání;
ale kdož doma v srdci svém sedě,
s jediným Pánem Bohem se uzavírá,
ten sám k pravému a plnému myslí upokojení
a radosti že přichází.“⁴¹*

Labyrint je symbolem světa lidí. První část knihy je o poznávání světa. Poutníka na jeho cestě doprovázejí dva z principů lidské povahy, a to zvědavost a myšlenková lenost, personifikované do postav Všežvěda Všudybuda a Mámení. Dostává od svých průvodců na cestu, opět velmi bystře symbolicky vyjádřeno, uzdu všetečnosti a brýle mámení, aby byl poslušný a viděl svět tak, jak jej vidět má. Poutníkovi ovšem brýle nesedí dobře a on vidí, byť jen koutkem oka, i dál nezkreslenou realitu. Nepropadne pohledu na svět přes vidění těchto vlastností, ale je schopen částí svého vnímání (dalo by se říci skrze svou duši) vidět realitu, která není tak lákavá, jak mu jeho průvodci tvrdí. První část díla se dotýká základních oblastí lidského života, kterými jsou pokoj, smysl práce, manželství, vztahy ve společnosti, stav společnosti jako celku. Poutník prochází Labyrintem (světem) a hledá smysl lidského snažení a povolání, kterému by se mohl věnovat. Nachází jen neutěšenost stavu světa a společnosti, který si ovšem lidé způsobují sami, svým postojem a jednáním.⁴²

---

⁴¹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce: v jazyce 21. století*. Vyd. 1. Žandov [Chlumeck u Ústí nad Labem]: Poutníkova četba, 2010. ISBN 978-80-904371-3-5. s. 4.

⁴² Srov. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*, s. 13-27.

„Kde pak ta Smrt těch šípů mnoho bere, že se z nich nikdy nevystřelí?“ I hledím, a spatřím čistě patrně, že ona žádných svých šípů neměla, než luk toliko: šípy pak od lidí brala, každý od toho, kterého jím trefiti měla.“⁴³

Poutník si nemůže vybrat pro sebe žádné povolání, je tedy předveden před královnu tohoto světa „Moudrost“. Jeho záležitost je projednávána. Poutník poznává, že se ve skutečnosti nejedná o skutečnou moudrost. Poté přichází král Šalamoun, který mu to potvrzuje, ovšem i jeho tato nepravá „moudrost“ tohoto světa lstí přemůže.⁴⁴ Poutník propadá zoufalství a chce utéci z tohoto světa. *„Ach kéž jsem se nikdy nenarodil! Kéž jsem nikdy skrze bránu života neprošel, jestliže po všech světa marnostech nic než temnostem a hrůzám těmto za podíl býti mám! Ach Bože, Bože, Bože, Bože, jestliže jaký Bůh jsi, smiluj se nade mnou bídým!“⁴⁵*

V další části knihy poutník zažívá pocit osamocení, beznaděje a zoufalství. Volá Boha a prosí jej o radu. Bůh k němu promluví: *„synu, já na dvou místech bydlím, na nebi v slávě své a na zemi v srdci zkroušeném.“⁴⁶* Bůh poutníka vyzve, aby pohlédl do svého srdce. Poutník tam spatří obrazy (představy a myšlenky), kterým kdysi věřil, které tvořily jeho život. U obrazů, které si prohlíží, je možné si ještě přečíst již špatně zřetelné nápisy „opatrnost, pokora, spravedlnost, čistota, střídmost“. Poutník cítí hlubokou beznaděj. Ujme se jej Kristus a poskytne mu pochopení, útěchu, naději a on si uvědomí, že lidskému životu dává smysl Bůh.⁴⁷

Labyrint má někde východ. Ze světa zoufalství, negativismu, hněvu existuje vždy nějaké východisko, ale musí se najít a vydat se na cestu. Je zajímavé, že poutník také v druhé části díla dostává uzdu a brýle. Uzdu k poslušnosti Ježíše Krista a brýle, jejichž obroučky symbolizují Boží slovo a skla Ducha svatého. Ve vnímání poutníka se udál zásadní obrat. Nejdříve hleděl ven a hledal smysl života ve vnějším světě, který nenašel. Dostal se ve svém zoufalství až na dno. Potom dochází k obratu s pomocí Boží. Jeho zrak se obrací dovnitř, do vlastního srdce. Tam nachází vlastní rozum a víru

---

⁴³ Tamtéž, s. 28.

⁴⁴ Srov. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*, s. 29 - 134.

⁴⁵ Tamtéž, s. 135.

⁴⁶ Tamtéž, s. 144.

⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 136 - 144.

v Boha. Poutník se jde znovu podívat na svět tentokrát křesťanskýma očima a vidí zcela jiné věci, které předtím neviděl. Nachází naději pro další život a stává se pokornějším.⁴⁸

Než se budu věnovat dalšímu dílu Komenského, ráda bych zde uvedla krátké zamyšlení. Při četbě literatury k bakalářské práci jsem si uvědomovala, že osud Komenského byl opravdu těžký. O to více je obdivuhodná jeho odolnost, duševní síla začínat znovu po tragédiích, které zažil a jeho vytrvalost v práci. Dokázal nesnadná životní úskalí opakovaně překonat a vytrval v psaní svých děl až do konce života. Na konci života nazval sám sebe mužem touhy. Nepřestal celý život toužit po nápravě věcí lidských. Pro někoho to může znamenat utopistické smýšlení a pro jiného krásný ideál, ke kterému je třeba se snažit směřovat jakkoliv se může zdát nedosažitelným.

Pravděpodobně každý z nás se někdy zamýšlel nad otázkou, proč je na světě zlo v podobě utrpení, násilí, nespravedlnosti a bolesti. Jaký má smysl, jestli vůbec nějaký má? Proč se zlo z našeho pohledu děje jen někomu a jinému ne? Lidé, kteří nevěří v Boha, často uvádějí tyto okolnosti jako hlavní důvody své nevíry. Podle nich Bůh nemůže existovat právě proto, že je na světě zlo, násilí, nespravedlnost, neštěstí a bez vlastního přičinění trpí i nevinní lidé.

V této souvislosti mě zaujal odborný rozbor náboženského textu z Komenského díla *Pres Boží* od Zuzany Svobodové v knize *Idea harmonie v díle Jana Amose Komenského*. Domnívám se totiž, že právě tento pohled na události vlastního života jsou také nepochopením smyslu života a absencí pokory k tomu, co člověka přesahuje, ať to pojmenujeme jakkoliv. Člověk je sám sebou limitován a nikdy nemůže znát všechny souvislosti. Odmítáme to, co nedokážeme vědecky vysvětlit, pochopit, logicky zdůvodnit, ale také často odmítáme převzít odpovědnost za vlastní jednání, jehož důsledek mohou být některé složité události v našem životě.

K tomuto tématu se ještě vrátím v závěrečné kapitole. Nyní přejdu k dalšímu dílu Jana Amose Komenského, k *Informatoriu školy mateřské*.

---

⁴⁸ Srov. ZDENĚK A DRAHOMÍRA KOŽMÍNOVI. *Zvětšeniny z Komenského*, s. 52-54

2.2.2 Informatorium školy mateřské

„Celá naděje na všeobecnou nápravu věcí závisí na první výchově.“⁴⁹

Informatorium školy mateřské a Velká didaktika patří mezi první Komenského didaktická díla. Komenský si velmi brzy uvědomil, že výchova je jediná možná cesta k nápravě věcí lidských a celé společnosti. Jeho pansofické (všemoudré, vševědné) ideje se objevily již v prvních didaktických dílech. Jan Hábl uvádí, že podle filosofa a komeniologa Pavla Flosse: „Komenský plánoval didaktickou snahu o reformu školství jako součást většího díla, zlepšení celé společnosti, české i celosvětové proto, aby žili v harmonii.“⁵⁰

Cílem Komenského didaktického snažení byl harmonicky rozvinutý člověk, který měl harmonický vztah k Bohu, k lidem a ke světu (věcem). K tomuto měla sloužit Pansofie (všeobecná moudrost). Nešlo mu o nic menšího než o nápravu celé společnosti, všech věcí lidských, které byly vinnou lidí porušeny. Komenský věřil, že lidé po všenápravě mohou žít v harmonii, svobodně a v míru bez válek a násilí. Panharmonie (všeharmonie) chtěl docílit univerzální výchovou a výukou. Rozdělil život člověka do několika období podle věku. Prvním z nich je období od narození dítěte do šesti let. Součástí jeho výchovného konceptu je právě *Informatorium školy mateřské*, což je vlastně rozpracovaná první etapa výchovného období v životě dítěte.

Informatorium školy mateřské je považováno za první známé pedagogické dílo, které se věnuje výchově nejmenších dětí. Dnes bychom řekli děti od narození do předškolního věku. Informatorium Komenský psal v Lešně roku 1632 již s myšlenkou na vytvoření rozsáhlého výchovného konceptu. Název může dnešním významem *mateřská škola* zavádět. Dílo je věnováno rodičům, aby jim pomohlo při výchově nejmenších dětí. Komenský považoval za důležité, aby bylo dítě od narození do šesti let vychováváno rodiči. Název je zdůrazněním důležitosti mateřské role a výchovy pro život dítěte. Komenský považoval rodinnou výchovu za velmi důležitou, neboť tvoří základ, na který později dítě naváže ve škole.

---

⁴⁹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1451-1. s. 7.

⁵⁰ HÁBL, Jan. *Lekce z lidskosti v životě a díle Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-084-9. s. 27.

Zaměřením se jedná o ojedinělé dílo. Není známo, že by se jiný autor v této době zabýval výchovou takto malých dětí. Komenský uvádí, že v nejmladším věku si dítě tvoří základ pro další život v mnoha důležitých oblastech. Pokud si vytvoří v tomto věku špatné návyky, jen velmi těžko se jim v pozdějším věku odnaučuje, zda je to vůbec ještě možné.⁵¹

Když Komenský toto výchovné dílo psal, bylo mu 40 let a měl již zkušenosti s výchovou vlastních dětí. Rozuměl dobře duši dítěte a znal dětský tělesný a duševní vývoj. Doporučoval výchovu přiměřenou věku dítěte ve všech důležitých oblastech lidského života. Podle Komenského, děti mají být od malička vedeny k mravnosti, k zbožnosti, moudrosti, pracovitosti, úctě k rodičům a starším lidem, k poslušnosti, pravdomluvnosti, ke střídmosti, péči o své tělo a zdravému stravování. Mají mít dostatek prostoru a času na hry a na pohyb. Mají být také připravovány na vstup do školy, do které by se měly těšit. Komenský věděl, že dítě se učí napodobováním a upozorňoval, že rodiče by měli být dítěti vzorem.

„INFORMATORIUM ŠKOLY MATEŘSKÉ,

to jest

pořádná a zřetelná zpráva, která rodičové pobožní i sami i skrze chůvy,

pěstouny a jiné pomocníky své, nejdrážší svůj klénat, dítky své

milé, v prvním jejich a počátečním věku rozumně

a počestně k slávě Bohu, sobě ku potěšení,

dítkám pak svým na spasení vésti

a cvičiti mají“⁵²

---

⁵¹ Srov. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*, s. 7 – 12.

⁵² KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1451-1. s. 15.

Informatorium školy mateřské je rozděleno do dvanácti kapitol. První kapitola je věnována pohledu na narození dítěte a rodičovství z hlediska víry v Boha. Komenský uvádí, že Bůh nahlíží na všechny lidi jako na děti Boží, ale malé děti jsou mu pro svoji čistotu a nevinnost nejmilejší. Narození dítěte a rodičovství Komenský považuje za dar Boží, který je největší vzácností v lidském životě. V dětech je zapotřebí vidět přirozené pokračování života a budoucnost lidstva.⁵³ „*Rodičům pak svým, že nad stříbro, zlato, perly a kamení drahé dražší býti mají dítky, poznají to, když jedno k druhému přirovnají. Předně zajisté stříbro a zlato (...) jsou věci mrtvé (...) dítky pak jsou živí obrázkové živého Boha.*“⁵⁴ Příchod dítěte na svět je pro rodiče požehnáním a dítě má být vychováváno s láskou a péčí, „*protože láska a obdiv jsou nejmocnější city ke vštěpování horlivosti a napodobování.*“⁵⁵ Dále upozorňuje na povinnosti a odpovědnost rodičů, které jim narození dítěte přináší.

V druhé kapitole Komenský podrobněji rozvádí povinnosti rodičů pečovat o dítě nejen po stránce fyzické, ale hlavně duchovní a psychické. Varuje před omezením péče o děti na fyzické a materiální zajištění potřeb, neboť úloha rodičů ve výchově je daleko hlubší. Říká, že tělo je důležité, neboť je schránkou duše, ale tělo samotné nečiní člověka člověkem. Pokud je rodiči při výchově zanedbávána duše a mysl dítěte, může to dítěti uškodit na celý další život. K vyjádření povrchní a nesmyslné výchovy některých rodičů používá verše řeckého filosofa Kratése z Théb: „*Kěž mohu někam vstoupiti, odkudž bych mohl všudy býti v světě slyšán, volal bych tak: Proč ó činíte naopak, nesmyslní rodičové, dítek svých sami zhoubcové, statek časný jim shánějíc, zboží myslí nedbáte nic!*“⁵⁶

Třetí kapitola nese podtitul: „*Jak bez vedení a cvičení mládež naprosto býti nemůže.*“⁵⁷ Zde Komenský popisuje, že člověk se stává člověkem až výchovou. Každý tvor a každá věc na světě má svůj smysl daný Bohem. Vše je dílem Božím, tedy také člověk. Každý člověk se musí ve škole života učit, co je jeho úlohou v životě pozemském. Komenský zde uvádí hlavní oblasti, ve kterých mají být děti odmalička

---

⁵³ Srov. tamtéž, s. 21-22.

⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 23-24.

⁵⁵ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 143.

⁵⁶ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1451-1. s. 28.

⁵⁷ Tamtéž, s. 30.

vychovávají. Jsou to zbožnost, víra, mravnost, ctnost a lidské umění, tedy znalosti o věcech ve světě. S výchovou se má začít co nejdříve. „*Nejpřednější stráž lidského pokolení v kolíbce jest. Protože na začátku záleží všecko, k dobrému i zlému. Kam jak co jíti začne, tam tak jde: za hlavou tělo, za ojem vůz. A nejsnáze jest začít na počátku, jinde těžko.*“⁵⁸

V dalších kapitolách se Komenský zaměřuje již na konkrétní obsah, čemu se mají děti učit od narození do šesti let a jakým způsobem. Rodiče nabádá k pilné, láskyplné péči o děti. Často v díle připomíná důležitost začít v rodině s výchovou dětí od malička. Nečekat až na školu, protože špatným návykům se dítě těžko odnaučuje. „*Křivě zrostlý strom spřimovati a ze zarostlé houště štěpnici dělati těžko*“⁵⁹ Vždy má být základem výchovy a učení dětí víra v Boha, zbožnost, mravnost a ctnost.

Ve zbožnosti doporučuje, aby se dítě naučilo v rodině, že Bůh je, je všude přítomen a vše vidí a slyší. Je potřeba jej milovat a modlit se k němu, ale také se ho bát, když se někdo chová špatně. V mravnosti a ctnostech by se dítě mělo naučit od rodičů střídmosti, úctě ke starším lidem, poslušnosti, trpělivosti, zdvořilosti, rozvážnosti, pravdomluvnosti, spravedlnosti a pracovitosti. Mělo by vědět nejen, kdy je vhodné mluvit, ale také kdy je vhodné mlčet. Dále zde vyjmenovává, co konkrétně se má dítě naučit do šesti let o věcech ve světě. Mělo by znát jména a význam přírodních živlů, rostlin, stromů, živočichů, částí lidského těla. Základy fyziky, astronomie, geografie, chronologie, historie, ekonomiky, politiky, dialektiky, aritmetiky, geometrie, muziky, řemesla, rétoriky, poetiky. Děti se mají učit od jednoduchého k složitějšímu. Základy mají získat v rodině a navázat na ně ve škole.⁶⁰

Dále Komenský popisuje vývoj dítěte od narození do šesti let. Uvádí, jak o děti pečovat v jednotlivých obdobích jejich vývoje a čemu konkrétně je učit. Začíná radami ženám, jak o sebe mají pečovat v době těhotenství, aby neškodili sobě ani plodu a byly zdravé a spokojené. Považuje to za důležité pro zdravý vývoj dítěte před narozením i po něm. Vysvětluje, jak se postarat o dítě po porodu a zdůrazňuje důležitost kojení. V tomto je také nadčasový, není známo jiné dílo z té doby, které by se tomuto tématu věnovalo v souvislosti s výchovou a péčí o děti. Říká, že matka dítěte by se měla cítit

---

⁵⁸ Tamtéž, s. 18.

⁵⁹ Tamtéž, s. 33.

⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 35 - 37.

spokojená, šťastná a má mít pomoc manžela. Co ona prožívá, přenáší na své dítě.⁶¹ Odvolává se na latinské přísloví: „*mlékem mládež ctnost i zlost do sebe pije.*“⁶²

Komenský v Informatoriu popisuje, jak pečovat o děti od narození do šesti let. Jaké základy výchovy a znalostí mají děti získat v rodině a kdy mají začít chodit do školy. Na školu mají děti připravit rodiče a děti by se do školy měly těšit. Pojednává také o tom, jak děti s ohledem na jejich věk učit zbožnosti, mravnosti, ctnostem a věcem ve světě. Z díla je patrná Komenského výborná znalost lidské psychiky, jejího vývoje v průběhu života a vlivu na kvalitu života. Pro současnou výchovu nejmenších dětí v rodinách a pro předškolní vzdělávání je Komenského Informatorium školy mateřské jistě inspirativní i dnes. Mám z praxe zkušenost, že některé děti nemají žádné základy ve výchově z rodiny a rodiče často očekávají, že až pedagogové v mateřské škole začnou jejich dítě vychovávat a učit. Pro takové děti je vstup do mateřské školy velmi náročný a mívají potíže s adaptací, ač se předškolní pedagogové snaží, jak nejlépe dovedou. Domnívám se, že v tomto směru chybí dostatečná osvěta v mediích. Rodiče často zastávají tzv. liberální výchovu, kterou spočívá spíše v „nevýchově“. Dostatek vzdělávacích programů pro rodiče o výchově by jistě pomohl lépe připravovat děti na vstup nejen do mateřské školy, ale i do společnosti, v které žijeme.

2.2.3 Velká didaktika

Velká didaktika vznikala již s pansofickými myšlenkami autora. *Didactica magna, Velká didaktika aneb umění umělého vyučování* (ve škole) byla Komenským psána od roku 1627. Jde o didaktické dílo, které je součástí Komenského snahy o vytvoření výchovného konceptu k nápravě společnosti. Komenský sám popisuje, za jakých historických okolností toto dílo začínal tvořit. „*Veliká pohroma církví a škol ve vlasti, jakou jsme měli před očima, bolest z toho vzniklá a také i naděje, že se jednou k nám vrátí milosrdenství Boží. Přinutila nás bedlivě uvažovat o nápravě pohrom. A nepřicházela nám na mysl rada jiná, než - jestliže jednou okem milosrdenství na nás shlédne Bůh – aby především mládeži se šlo na pomoc zřízením škol a opatřením jasné metody pro ně, aby se pokud možno nejlépe napravilo osvojení věd, ctností,*

---

⁶¹ Srov. tamtéž, s. 41 - 44.

⁶² Tamtéž, s. 44.

zbožnosti.“⁶³ Při četbě Komenského díla a uvažování o jeho myšlenkách je zapotřebí pamatovat, že vycházel z Bible a byl hluboce věřící. Celý svět vnímal jako dílo Boží, od stvoření až po poslední soud a úlohu člověka v tomto světě vnímal také z pohledu víry. Podle Komenského každý člověk, živočich, věc, tedy vše je součástí veškerenstva, má svůj úkol a smysl daný Bohem.

Zdeněk a Drahomíra Kožmínovi v díle *Zvětšeniny z Komenského* uvádějí, že v Komenského myšlení o člověku jako o obraze Božím je zapotřebí spatřovat více rozměrů. Rozhodně nejde o pasivní vnímání lidského pozemského života jako daného údělu ve smyslu „nějak to tady přečkáme“. Jde o to, aby člověk s vděčností a pokorou přijímal svoji příležitost být na světě a aktivně žít. Člověk by měl přijímat smysl svého života a odpovědnost za něj s radostí. Těšit se ze života a nepromarnit čas, který má. Nesnažit se plavat proti proudu, nechtít být tím, čím člověk není, ale plynout životem v souladu s vyšším řádem věcí. Jinými slovy podle Komenského konceptu člověka, být na světě a žít znamená být na světě a žít rád.⁶⁴ „*K čemu Bůh kterou věc stvořil, k tomu způsobnost v přirození její vštípil, aby žádná nebyla tím, čím jest, bezděčně a s násilím, ale ráda, protože z kořenů v ní založených samo vyrostá, což vyrostati má.*“⁶⁵

Člověk je stvořen k obrazu Božímu, byla mu Bohem dána jistá úloha a smysl proč je na světě a z toho člověku vyplývá také odpovědnost. „*Poslední cíl člověka je mimo život vezdejší. Že tak znamenitý tvor je určen k cíli vyššímu nad ostatní, hlásá sám rozum: aby totiž, spojen jsa s Bohem, vrcholem vší dokonalosti, slávy a blaženosti, požíval s ním nejdokonalejší slávy a blahoslavenství na věky.*“⁶⁶ Komenského doba byla velmi bouřlivá a on se snažil vymyslet způsob, jak pomoci ke zlepšení situace. Dá se říci, že svět ztratil svůj původní harmonický řád vinnou člověka. Komenský hledal východisko ze špatného stavu „lidských věcí“. Věřil, že je možný návrat k podobě původního řádu světa, který byl stvořen Bohem. Hledal cestu k nápravě řádu ve světě. Nejdříve se snažil pomoci hlavně svému národu. Později pochopil, že náprava věcí lidských je zapotřebí na celém světě. Pomoci chtěl konkrétně svým výchovným konceptem, výchovou a výukou. Velká didaktika je součástí tohoto konceptu.

---

⁶³ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 12.

⁶⁴ Srov. KOŽMÍN, Zdeněk a Drahomíra KOŽMÍNOVÁ. *Zvětšeniny z Komenského*, s. 70 - 71.

⁶⁵ Tamtéž, s. 71.

⁶⁶ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 40.

„VELIKÁ DIDAKTIKA

*PODÁVAJÍCÍ VŠEOBECNÉ UMĚNÍ, JAK UČITI VŠECKY VŠEMU
neboli spolehlivý a vybraný způsob, jak lze po všech obcích, městačkách
a vesnicích některého křesťanského království zřizovat takové školy, aby
všecka mládež obojího pohlaví, nezanedbávajíc nikde nikoho, mohla
býti vzdělána ve vědách, uhlazována ve mravech, naplňována
zbožností a tím způsobem v mezích let mládí vedena býti*

ke všemu, co patří k životu přítomnému

i budoucímu, a to

STRUČNĚ, PŘÍJEMNĚ A DUKLADNĚ.

Kde všeho toho k čemu se radí,

ZÁKLADY jsou čerpány z nejvlastnější podstaty věci,

PRAVDA se ukazuje na souběžných příkladech a mechanických umění,

POSTUP se pořádá podle let, měsíců, dní a hodin,

CESTA konečně se ukazuje snadná a spolehlivá, jak to dovésti k šťastnému výsledku.“⁶⁷

Lidskost je pro Komenského to, k čemu člověka stvořil a povolal Bůh. Věřil, že člověk se může stát pravým člověkem jediné, když se naučí jednat jako člověk. Vychází z Bible, veškeré věci stvořené na světě mají sloužit člověku. Například kámen k tomu, abychom z něho postavili domy. Kámen až prostřednictvím lidské práce slouží svému účelu na světě. „Má-li se však člověk státi člověkem, musí býti vzdělán. Semena vědění, mravnosti a zbožnosti dává přirozenost, jak jsme viděli: samo vědění, mravnost, zbožnost nedává: těch se nabývá modlitbou, učením a skutky. Proto ne špatně kdosi definoval člověka, že je to živočich schopný kázně: neboť se nemůže státi člověkem,

⁶⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 15.

pokud by nebyl přiveden k ukázněnosti.“⁶⁸ Komenský spatřoval jedinou možnou cestu k získání lidskosti člověka a nápravy věcí lidských prostřednictvím výchovy a výuky. Školy tím získaly úkol: „*lidi lidmi dělati*“⁶⁹, škola měla být podle Komenského dílnou lidskosti.

Velká didaktika je pečlivě didakticky rozpracována do jednotlivých oblastí, které na sebe logicky navazují a doplňují se. Z tohoto úhlu pohledu je Komenský jistě oprávněně považován za zakladatele moderní pedagogiky jako vědy v dnešním slova smyslu. Komenský požadoval, aby člověk byl: „*1. Znalý všech věcí, 2. Mocen věcí i sebe, 3. Sebe i všechno obracel k Bohu, k prameni všeho.*“ Obecně to nazval:

- I. *VZDĚLÁNÍ*
- II. *CTNOST neboli počestné MRAVY*
- III. *NÁBOŽNOST neboli POBOŽNOST*

Vzdělání chápal jako veškeré poznání věcí, umění a jazyků. Učení k mravnosti chápal jako vnější slušnost a zároveň veškeré vnitřní i vnější pořádání činností. Nábožností myslel vnitřní úctu, kterou se duch lidský spojuje a sjednocuje s nejvyšším božstvím.“⁷⁰

Didaktika obsahuje vše o tom, jak má výchova a výuka ve školách probíhat, co má obsahovat, jaké jsou vhodné metody, jak zajistit dostupnost všech stupňů škol pro všechny. Na obecné škole Komenský doporučoval vyučovat v mateřském jazyce, na dalším stupni školy také v latině. Jeho výchova vždy vychází, jak už bylo řečeno, z víry v Boha. Považoval za důležité, aby se zakládala hlavně na rozvoji mravnosti a na rozvoji tělesné a duševní stránky. Jak jsem zmínila již v předchozí kapitole o *Informatoriu školy mateřské*, výchova ve škole navazuje na rodinnou výchovu a vychází ze stejných principů. Komenský rozdělil výchovu ve školách na čtyři stupně. Inspiroval se v přírodě. Jednotlivé stupně přirovnával ke čtyřem ročním obdobím. Komenský i další principy výchovy přirovnává k řádu v přírodě, která je dílem Božím a člověk její součástí. Klade důraz na pevný řád, což pravděpodobně pramení ze zásad církve Jednoty bratské. Vzor si bere v přírodě, která je Komenskému východiskem ke

---

⁶⁸ Tamtéž, s. 58.

⁶⁹ KOŽMÍN, Zdeněk a Drahomíra KOŽMÍNOVÁ. *Zvětšeniny z Komenského: modely a detaily: psáno v letech 1985-1988, 2000-2004.* Vyd. 1. Brno: Host, 2007. ISBN 978-80-7294-224-4. s. 73.

⁷⁰ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského.* Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 47.

zkoumání lidských věcí. Uvádí několik příkladů pro řád z přírody. Například dokonalé uspořádání lidského těla, mechanismus hodin, uspořádání světa a času. Také jeho škola má mít svůj přesný řád. Komenský doporučuje, aby děti a mládež obojího pohlaví byla vzdělávána společně ve školách. Věnuje se také podrobnému popisu metod ve výuce umění, jazyků, mravnosti a zbožnosti. Upozorňuje na důležitost učit děti od základů a na nich dál stavět, nepodceňovat důkladnost při výuce. Doporučuje při výuce na mládež nespěchat, postupovat od snadného k složitějšímu, učivo rozčlenit do skupin, skupiny potom rozšiřovat, učit v souvislostech, neboť vše souvisí se vším.⁷¹

Navrhl čtyři stupně škol a každý stupeň je šestiletý.

1. *dětství, mateřský klín* - od narození do šesti let má být dítě vychováváno v rodině, kde získá základy výchovy a znalostí (Informatorium školy mateřské)
2. *chlapectví* - od šesti do dvanácti let má dítě navštěvovat obecnou školu v místě bydliště, výuka má probíhat v mateřském jazyce
3. *jinošství* - od dvanácti do osmnácti let má dítě navštěvovat školu latinskou neboli gymnasium, učí se také cizí jazyky, škola má být v blízkém větším městě
4. *mládí* - od osmnácti let přestupuje na univerzitu, která má být v každém hlavním městě, po dokončení studií doporučoval cestovat a poznávat svět⁷²

Komenského výchovné a vyučovací metody jsou nadčasové. Doporučuje individuální přístup s ohledem na aktuální vývojové možnosti dítěte. Dále nezahlcovat děti velkým množstvím učiva najednou, postupovat od jednoduchého k složitějšímu, učivo rozšiřovat postupně. Doporučuje časté učení v přírodě a názorné vyučování. Tato doporučení najdeme také v dnešních didaktických metodách. Cílem jeho didaktiky je učit a vychovávat děti a mládež laskavě, příjemně a důkladně, zde se projevuje Komenského humanismus. Používá trojí metodu k pochopení učiva: analytickou (rozbornou), syntetickou (skládací), synkritickou (srovnávací). Říká, že vždy je potřeba mít ve výuce na paměti celek (vše se vším souvisí), vše je propojeno, svět je celek.

Názory komeniologů se v současné literatuře liší na to, kdy vlastně vznikla Komenského myšlenka na všenápravu celé společnosti prostřednictvím vševýchovy. Jan Patočka uvádí, že vychovatelství Komenského zaujalo již za studií. V jeho myšlení ho

---

⁷¹ Srov. tamtéž, s. 65 – 211.

⁷² Srov. tamtéž, s. 211 – 213.

jistě ovlivnili Alsted, Ratke, Andreae, další myslitelé, filosofové a teologové, ale Komenského Pansofie by nevznikla ani bez jeho encyklopedických děl. Na vše je třeba nahlížet jako na postupný proces, jedno navazovalo na druhé. Patočka ani nepopírá vliv těžkého osobního osudu Komenského na jeho myšlení, ale nepovažuje vliv osobních událostí za rozhodující pro utváření Komenského myšlenek. Patočka říká, že Komenského jistě také ovlivnila například jeho znalost o všeobecné harmonii Mikuláše Kusánského, ale také jeho znalost harmonie v evangeliích. V průběhu sepisování Komenského díla je podle Patočky patrné, že se Komenský snaží uspořádat své dílo pansoficky do jednoho celku, který vždy obsahuje dosavadní známé učení z různých oblastí. Například o člověku, přírodě, práci, zbožnosti, historii atd. Kolem roku 1630 je u Komenského již patrná změna.⁷³ Slovy Jana Patočky: „od roku 1630 máme před sebou již Komenského – pansofa, myslitele světové jednoty, harmonie a paralelismu, který odtud se snaží vyvodit, jak základy vychovatelství, tak jednotný předmět vyučování a výuky.“⁷⁴

Při svých didaktických a pansofických plánech Komenský studoval pedagogická a filosofická díla jiných autorů. Komenský chtěl vytvořit systém celkové moudrosti, nešlo mu jen o shrnutí a uspořádání jednotlivých znalostí z různých disciplín, jak to viděl u některých autorů. Poznatky, které ho v dílech jeho kolegů zaujaly, popsal také v úvodu Velké didaktiky.

Významně jej inspiroval Kusánský, Campanella a Bacon. Kusánský Komenského inspiroval svým pojetím světa jako školy a znalostí všeobecné harmonie. Campanella zase tím, že se pokusil vytvořit jednotnou metodu, která by spojovala veškeré vědění včetně zkušenosti, rozumu, víry a stejně jako Komenský doufal touto cestou v nápravu společnosti. Bacon jej oslovil novou metodou nazvanou indukce. Bacon tvrdil, že si lidstvo již nevystačí pouze s deduktivní metodou zkoumání ani omezením zdroje poznání pouze na Bibli. V té době se především vycházelo z Písma. Zkoumalo se, co v Písmu je napsáno, co ne. Bacon považoval za důležité hledat odpovědi také ve světě zkoumáním přírody. Jeho induktivní metodu Komenský nepřijal, ale uvědomil si, že k jednotné vědě je třeba jednotná metoda a uznal, že příroda má také výchovný potenciál. Dá se říci, že studium děl těchto tří autorů nejvíce přispělo vzniku

---

⁷³ Srov. PATOČKA, Jan a Věra SCHIFFEROVÁ. *Komeniologické studie*, s. 70 - 72.

⁷⁴ PATOČKA, Jan a Věra SCHIFFEROVÁ. *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském*. 1.vyd. Praha: Oikoyomenh, 1998. Oikúmené. s. 72.

nové Komenského filosofie výchovy a výuky, jak uvádí Jan Hábl. Tato nová filosofie Komenského spočívala v uvědomění, že existuje přirozený svět, který poskytuje prostředí pro výchovu a výuku v souladu s vírou, neboť i příroda je dílem Božím. Dále, že existuje vědění, které zahrnuje a harmonizuje celek. Později Komenský toto vědění nazývá Pansofií. Komenský spojením těchto zdrojů vytvořil novou myšlenkovou koncepci, kterou nejdříve použil při psaní děl didaktických a později pansofických. Jan Patočka vidí v Komenského nové metodě také Campanellovy myšlenky o trojím pramenu poznání a koncepci Kusánského o všeobecné harmonii.⁷⁵

Období vzniku Velké didaktiky je u Komenského již období pansofické. Nastala změna v jeho úsilí, neboť zde je spojeno již jeho úsilí vychovatelské a pansofické. Od tohoto období se zabývá myšlenkou, že řešením stavu pokaženosti světa je výchova pomocí Pansofie neboli Všemoudrosti. Výchova člověka k lidství je pro Komenského východisko k nápravě všech věcí lidských. Z výše uvedených okolností, dále změnou politické situace a ztráty naděje na zlepšení politické a náboženské situace pro český národ a Jednotu bratrskou, dochází postupně Komenský ve svých myšlenkách k univerzálnímu řešení, tedy k všenápravě věcí lidských a tím se dostáváme k dílu Všeobecná porada o nápravě věcí lidských.⁷⁶

2.2.4 Všeobecná porada o nápravě věcí lidských

Velkým obratem v komeniologických studiích první poloviny 20. století se stal nález díla *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských*, které se až do roku 1934 považovalo za ztracené. V letech 1934 až 1938 toto dílo našel ukrajinský filosof Dmytro Čyževskij v knihovně sirotčince v Halle. Nález tisku a rukopisu Komenského Všeobecné porady bylo významnou událostí, která podpořila další zájem o výzkum díla Jana Amose Komenského. Jednotlivým knihám z Všeobecné porady se zde budu věnovat jen stručně. Podrobněji bych se ráda věnovala pouze třetí a čtvrté knize, tedy knihám Pansophia (Všemoudrost) a Pampaedia (Vševýchova). Pokusím se v těchto dvou knihách zaměřit na Komenského myšlenky o výchově a cestě k nápravě společnosti. Všeobecná porada o nápravě věcí lidských je rozsáhlé, nedokončené, sedmidílné

---

⁷⁵ Srov. HÁBL, Jan. *Lekce z lidskosti v životě a díle Jana Amose Komenského*, s. 49 – 52.

⁷⁶ Srov. PATOČKA, Jan a Věra SCHIFFEROVÁ. *Komeniologické studie*, s. 73 - 74.

komplexní dílo, které Komenský začal psát ve svých 52 letech, tedy kolem roku 1640. V době, kdy poradu psal, byl již uznáván v evropském měřítku jako myslitel, teolog, pedagog a reformátor. Komenský v tomto svém vrcholném díle přináší koncept na všenápravu světa pomocí vše výchovy celé lidské společnosti. Komenský se snažil svým dílem osobně přispět k všenápravě celé společnosti, v kterou hluboce věřil, že je možná pomocí výchovy. Psal o zkaženosti lidských věcí a došel k závěru, že je zapotřebí celkové univerzální nápravy. „*Pod nebem jiné cesty k napravení zašlostí našich není, jedině mládeže dobré vedení. Co jen, prosím, na svém místě kde stojí? Nic. Všecko naopak, všecko naruby, všecko různě, protože všecken řád, všecka práva, všecka ušlechtilost naše rozmetána sem tam. Běda Tobě nešťastné pokolení, žes tak hluboko do neřádů zabředlo!*“⁷⁷ Cílem všenápravy pomocí Pansofie měla být Panharmonie.

Jak rozumíme pojmu harmonie dnes? Radim Palouš vysvětluje harmonii na příkladu harmonie v hudbě. Každý jednotlivý zvuk se podílí na celkové harmonii skladby, všichni mají společnou ideu, kterou vytvořil skladatel. Každý ví, co má dělat, co je jeho úkolem pro harmonický výsledek. „*Harmonii lze chápat jako harmonické spoluzití všech bytostí, které se narodily a vznikly proto, aby byly společně na světě. Rozumět harmonii světa znamená být s ním v souladu, nejen blaženě zírat, ale participovat na vzájemnosti a odpovědnosti, tedy odpovědně být ve škole světa.*“⁷⁸

Jak Komenský chápal Panharmonii? Komenský vychází ze svého chápání kosmu, který je pro něho Božím dílem. Vesmír chápe jako harmonický celek, který tvoří Bůh, příroda a člověk. Také na příkladu harmonie v hudbě vysvětluje pojem Panharmonie, tedy Všeharmonie. „*Panharmonie je příjemná souzvučnost více hlasů (...), plná a všeobecná souzvučnost částí všech s částmi všemi*“⁷⁹ Podle Jana Patočky byl Komenský první moderní myslitel, který si uvědomil, že myšlenka o všeobecné harmonii je jednou z nejstarších filosofických myšlenek. Zabývali se jí filosofové všech dob. Komenský pochopil, že se může stát základem pro jeho vychovatelský koncept. Patočka Komenského považuje v tomto směru spíše za filosofa výchovy než za pedagoga a jeho ideu harmonie vedoucí k Panharmonii u něj vidí jako klíčovou.

---

⁷⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 7.

⁷⁸ SCHIFFEROVÁ, Věra, Aleš PRÁZNÝ a Kateřina ŠOLCOVÁ. *Idea harmonie v díle Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-093-2. s. 31.

⁷⁹ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 152.

Komenský vytvořil obdivuhodně promyšlený komplexní výchovný systém. Použil k němu přírodu jako živý obraz harmonie a ve své době došel k jedinečným a nadčasovým výsledkům v pedagogice.⁸⁰ Věra Schifferová současná významná komenioložka uvádí v návaznosti na Jana Patočku. „*Komenského program univerzální všenápravy věcí lidských je založen na ideji Panharmonie s cílem, překonání všech forem disharmonie. Komenského originální pojetí Panharmonie ústí do všenápravného úsilí obsáhlého humanizačního dosahu.*“⁸¹ Komenský vychází z lidské přirozenosti, která má tři kořeny vznešenosti: rozum, vůli, puzení k činům. V průběhu života došel k závěru, že je nutné celé učení propojit a zabývat se všemi oblastmi lidského života. Toto celkové učení nazval Pansofie neboli Všemoudrost. Pansofie je založena na třech principech: na rozumu, na lidském vnímání skrze smysly a na víře v Boha.⁸²

„VŠEOBECNÁ PORADA O NÁPRAVĚ VĚCÍ LIDSKÝCH

určená pokolení lidskému, především však učeným, zbožným,

mocným mužům v Evropě.“⁸³

porada se skládá ze sedmi knih:

Panegersia – Všeprobuzení

Panaugia – Všeozáření

Pansophia – Všeověda, Všemoudrost

Pampaedia – Vševýchova

Panglottia – Všemluva

Panorthosia – Všenáprava

Pannuthesia – Vševýzva

---

⁸⁰ Srov. SCHIFFEROVÁ, Věra, Aleš PRÁZNÝ a Kateřina ŠOLCOVÁ. *Idea harmonie v díle Jana Amose Komenského*, s. 49 - 50.

⁸¹ Tamtéž, s. 54

⁸² Srov. tamtéž, s. 54 – 59.

⁸³ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 60.

Komenský v úvodní části Všeobecné porady vyzývá ke společné, skutečné poradě tehdejší politiky, představitele národů a myslitele. „*Světla Evropy, mužové mocní, zbožní a vynikající.*“⁸⁴ Přál si a věřil, že je možné vyřešit situaci v Evropě společným mírovým jednáním. Snažil se povolát mocnáře politické, církevní a tehdejší učence, aby uplatnili svůj vliv, schopnosti, znalosti, autoritu a pomohli dobré věci, míru na světě. Komenský se osobně snaží přispět svým dílem Všeobecná porada o nápravě věcí lidských. Když se dnes podíváme, jak je uspořádána Evropa a celý svět, že se dnešní „mocní“ skutečně společně radí o závažných evropských i celosvětových otázkách, tak je možné považovat výzvu Komenského ze 17. století ke společné poradě o tehdejší politické a náboženské situaci za nadčasovou a stále aktuální. Komenský v úvodu uvádí, že jeho cílem je „*ukázat nejprve lidskému pokolení všechno jeho dobro, dále zřetelně označit, jak překročivše hranice tohoto dobra, bloudili jsme nesčetnými způsoby v prázdnu, posléze pak vymezit pravé, schůdné a příjemné cesty k návratu v dávnou prostotu, klid a štěstí. Člověk totiž, nejvznešenější tvor Boží, vyslaný na svět za nejvznešenějšími cíli, zapomněl lepší část svého já a nic nedělá méně, než to, co jeho posláním.*“⁸⁵

Panegersia – Všeprobuzení je první část komplexního díla Všeobecná porada. Komenský v ní vyzývá k všeobecnému probuzení všechny lidi. Každého člověka nabádá k probuzení vlastní mysli, procitnutí srdce a smyslů. Dále se zabývá otázkou, co jsou to *věci lidské*, v jakém jsou stavu a v čem spočívá jedinečnost člověka z náboženského hlediska. Věci lidské jsou podle Komenského ty, na kterých stojí lidská přirozenost. Lidská přirozenost spočívá ve třech znacích: člověk chce vědět, chce vládnout a užívat věčné blaženosti. K tomu má rozum, vůli a nutkání k činu.⁸⁶ „*Již bude nám jasno, co jsou věci lidské. Je to moudrost mysli, zbožnost srdce a klid života, o něž usilují, chrání je a rozšiřují filosofie, náboženství a politika.*“⁸⁷ Komenský uvádí, že o nápravu věcí lidských se usilovalo od jejich porušení dodnes. Hledaly se možné cesty nápravy stavu společnosti v podobě různých politických uspořádání, kdy se menší státy slučovaly ve větší celky pod jednu vládu. Proběhlo mnoho pokusů o zlepšení stavu náboženství, vzdělanosti národů, ale doposud se nenašlo východisko, které by

---

⁸⁴ Tamtéž, s. 61.

⁸⁵ Tamtéž, s. 74 - 75.

⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 76 - 79.

⁸⁷ Tamtéž, s. 83.

vyhovovalo všem. Žádné řešení nezabránilo dalším válkám, násilí a nespravedlnostem. Dále navrhuje pokusit se o nápravu cestou jednoty, prostoty a dobrovolnosti.⁸⁸ Komenský se snaží vyzývat ke společné poradě hlavně odborníky a politiky. „*Probuďte se především vy, jimž bylo svěřeno spravovat věci lidské, vy filosofové, vychovatelé lidského pokolení, vy teologové, vůdcové duší z pozemských končin v končiny nebeské, vy vrchnosti světské, kteří zatím řídíte svým rozhodnutím svět a jste ochránci a strážci míru mezi národy! Vy všichni jste zároveň i lékaři lidského pokolení, jejichž úkolem je léčit nemoci rozumu, vůle a schopností.*“⁸⁹

Panaugia – Všeozáření je druhá kniha Všeobecné porady. Radí především o „*rozžehnutí všeobecného světla, v němž by mohli všichni všechno a veskrze vidět.*“⁹⁰ Komenský nejdříve popisuje co je světlo a tma obecně. Světlo osvětluje a tím umožňuje, aby mohlo být vše viděno a poznáno. Světlo umožňuje znalost věcí. Opakem světla je tma, v ní je neznalost a nepoznanost věcí. Odvolává se také na Boží výroky, z kterých usuzuje na existenci trojího světla: věčné, vnitřní a vnější. Člověku je dáno pouze světlo vnitřní a vnější. Světlo věčné je záře, v níž je Bůh a ta je lidskému zraku nedostupná. Světlo vnější slouží k pozorování a poznávání věcí ve světě kolem nás. Vnitřní světlo je záře v mysli rozumného tvora. Jde o tři druhy světla, které osvětlují lidský rozum, vůli a cit. Světlo v rozumu umožňuje rozumovou znalost věcí, poznání pravdivosti věcí, ale také jejich rozumné užívání s pocitem radosti. Jestliže toto vnitřní světlo svítí jasně, člověk je moudrý.⁹¹ „*Moudrost je pravdivá znalost toho, co je rozvážné a užitečné užívání všeho.*“⁹²

Komenský zde uvádí názor, že právě všeobecné světlo lze uplatnit pro odstranění sporů mezi lidmi. Když všichni uvidí věci stejně, nebudou mít podle Komenského proč se dohadovat. Říká, že častými důvody nedorozumění a sporů mezi lidmi je to, že každý člověk vnímá a chápe realitu různě. Někdy je důvodem slabé světlo rozumu člověka, jindy jednostranný pohled na věc nebo příliš rychlé úsudky. Příčin by se našlo jistě více. Komenský uvádí, že když všichni uvidí pravdivou podstatu věcí nebudou mít důvod ke sporům. Další lidskou vrozenou vlastností, na kterou upozorňuje je, že člověk chce být svobodný. Obvykle odmítáme, co je nám přikazováno nebo

---

⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 100 – 110.

⁸⁹ Tamtéž, s. 119.

⁹⁰ Tamtéž, s. 125

⁹¹ Srov. tamtéž, s. 128 – 131.

⁹² Tamtéž, s. 131.

vnučováno. Pravda nepotřebuje hlučné obhajování. Pravdu člověk lépe přijme v klidu sám od sebe, když nemá pocit, že ji musí přijmout z donucení. „*Světlo, které chceme zjednat, je světlo rozumové, osvětlující mysl. Avšak, co je to, osvětlovat mysl? Zajisté učit.*“⁹³

Podle Komenského, se lidé učí hlavně tím, že napodobují příklady hodné napodobování, dále poučováním o pravidlech a ponaučením se z vlastních chyb. Komenský věřil, že světlo rozumu by pomohlo, aby všichni lidé viděli vše takové jaké to opravdu je a viděli také podstatu všech věcí. Nezbyl by pak nikdo, kdo by vyvolával neshody a hádky. Komenský věřil, že světlo rozumu je tím, co povede k nápravě celé společnosti.⁹⁴ „*A tak dobrodiním světla bylo by možno určitě přivést všechny lidské věci v příjemnou zřetelnost a klid, tj. napravit je.*“⁹⁵ Jako zdroje světla uvádí přírodu a lidského ducha, které člověku pomáhají učit se. K učení člověku pomáhají jeho smysly, rozum a víra. Komenský je nazývá trojím okem. Správnému pohledu na věci a jejich pochopení slouží člověku tři metody: analytická (rozkládací), syntetická (skládací), synkritická (srovnávací).⁹⁶

Komenský se zamýšlí v této části Porady nad možnými omyly a chybami, které budou při procesu všenápravy přirozeně vznikat. Říká, že chyby a omyly jsou přirozené a pochází také od světla rozumu. V těchto situacích bude podle Komenského velkou pomocí harmonie. Popsaným postupem pomocí uvedených metod se docílí nejdříve menší a později větší harmonie až nakonec panharmonie (všeharmonie).⁹⁷ Komenský uvádí následující postup, který nastane působením světla rozumu. „*1. všechny věci se uvedou v jediný řád, 2. myslí všech lidí se obrátí k věcem, 3. všechny národy se přivolají k vzdělávání mysli a k náležitému užívání věcí.*“⁹⁸

V závěru Panaugie popisuje další vhodný postup vedoucí k všenápravě společnosti. V následující knize zvané *Pansofie (všemoudrost)* Komenský zamýšlí vypracovat jediný, věčný a ve všem související řád věcí. Cílem Pansofie bude odstranit domněnky. V další knize *Pampaedia (všeobecné vzdělání duší)* vypracuje zásady pro celý život každého člověka a podle nich se každý bude moci vzdělávat. Cílem Pampaedie bude odstranit nevědomost z lidských myslí. V knize *Panglottia (všeobecná*

---

⁹³ Tamtéž, s. 137.

⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 132 – 137.

⁹⁵ Tamtéž, s. 137.

⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 137 – 147.

⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 151 – 154.

⁹⁸ Tamtéž, s. 155.

znalost jazyků) se pokusí vytvořit společný jednotný jazyk a také se zaměří na zjednodušení výuky cizích jazyků. Další díl Všeobecné porady nese název *Panorthosia (Všenáprava)*. V Panorthosii chce Komenský vše předchozí učení propojit ku prospěchu všem lidem. Vyjadřuje zde svoji touhu, aby všem lidem jeho vynaložené úsilí prospělo k lepšímu životu, což je cílem jeho všenápravy.⁹⁹

Pansophia – Všemoudrost je třetí částí Všeobecné porady. Komenský ji věnuje všem národům světa, „aby se dostalo celému lidskému pokolení dokonalého rozumu, dokonalé řeči a dokonalého jednání a aby se tak konečně jednou dosáhlo všeobecnému souhlasu mezi lidmi a odstranily se (bude-li si to Bůh přát) rozpory ve světě.“¹⁰⁰

Jan Patočka uvádí, že cílem Komenského nápravy je člověk, který je pansofickou osobností. Je to proměněný člověk, který má na lásce založený a vyrovnaný vztah k Bohu, k sobě samému, k bližním a ke všem věcem. Takový člověk je nejen dílem přírody, ale i sebe samého, neboť svým vlastním přičiněním je proměněn v moudrého člověka. Vše souvisí se vším a Komenskému šlo o univerzální všenápravu všeho. Od metody učení počínaje k napravení knih, od napravených knih k napravení škol - dílen lidskosti, od napravených škol k napravení každého člověka pomocí učitelů a vlastním úsilím a nakonec až k napravení všech lidí na světě. Napraveny musí být všechny věci lidské. Nejdříve filosofie potom náboženství a politika. Komenského lékem pro lidstvo je univerzalita. Pro všechny stejný jednotný postup, stejné učení o všem a stejný cíl nápravy pomocí univerzálního léku.¹⁰¹ Komenský uvádí Pansofii jako „skutečný všeléčící prostředek proti všem nemocem lidského pokolení.“¹⁰² Vyzývá všechny lidi na světě bez rozdílu, ať se věnují univerzálnímu poznání, které jim Pansofie nabízí.

V další části Komenský vysvětluje, z čeho se Pansofie skládá a jak z jejích částí vzniká pansofický celek. Součástí moudrosti Boží i lidské jsou: myšlení, mluvení, jednání. Ať se člověk zabývá čímkoliv, může o tom myslet, mluvit a jednat. Bůh myšlením, mluvením a jednáním stvořil *svět možný, svět ideový a svět věčný*. Základem Pansofie je svět možný a ideový, které Bůh stvořil myšlením a mluvením sám se sebou. Svět věčný je jím stvořen již samotným konáním. Svět věčný Bůh rozdělil na svět géníů

---

⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 183.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 167.

¹⁰¹ Srov. PATOČKA, Jan a Věra SCHIFFEROVÁ. *Komeniologické studie*, s. 213 – 215.

¹⁰² KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 172.

neboli *svět duchový* a *svět hmotný* neboli tělesný, který také nazýváme přírodou.¹⁰³ Pokud se jedná o člověka, tak podle Komenského: „*všude po celý život nalézáme, co bychom myslili, mluvili a konali, obracejíce se přitom k hmotným tvorům, dále k sobě navzájem, konečně k samému svému stvořiteli.*“¹⁰⁴ Pokud člověk svou pozornost obrací přemýšlením k hmotným tvorům, mluví nebo koná v souvislosti s nimi, jedná se o filosofii neboli *svět lidské práce*. Světem lidské práce se rozumí vše, co má původ v lidské činnosti. Pokud se člověk zabývá vztahy mezi lidmi a národy, tak se zabývá záležitostmi politiky. Komenský svět politiky nazývá *světem mravním*. Pokud se člověk zabývá náboženstvím, Komenský to nazývá *světem duchovním* a *světem věčným*.¹⁰⁵

Nyní se pokusím ve stručnosti popsat, co je obsahem části Pansofie, kterou Komenský věnuje pojednání o světě hmotném, tedy o potřebné znalosti a moudrosti každému člověku o přírodě. Svět poznáváme pomocí smyslů. Svět se skládá z nehybné hmoty, z ducha (vlastní pohyb) a z ohně (vlastní pohyb a pohyb s druhým). Z těchto tří složek se skládá vše v přírodě včetně člověka, živočichů, rostlin, nerostů, živlů atd. Dále podrobně vysvětluje obsahy a principy fungování uvedených podskupin z přírody.¹⁰⁶

V kapitole o člověku Komenský pokládá základní otázku: „*Co je člověk? Je to tvor svobodného jednání, určený k vládě nad tvorstvem a k věčnému společenství se svým stvořitelem. Byl stvořen proto, aby byl: 1) vyvrcholením všech tvorů a jaksi světem v malém, 2) vládcem všeho viditelného jako nějaký místokrál a zástupce boží, 3) účastníkem na věčnosti a jakýmsi následníkem trůnu.*“¹⁰⁷ Dále se zde zabývá lidským tělem s jeho funkcemi a lidským duchem s jeho schopnostmi. Zdravě fungující lidské tělo a lidský duch jsou zásadním předpokladem pro člověka dosáhnout nápravy věcí lidských pomocí výchovy a výuky.

Další kapitola Pansofie je věnována *světu lidské práce* tedy všemu, co má původ v lidské činnosti. Komenský zde opět vyzvedává schopnosti člověka. Lidské konání v oblasti přírody nazývá uměním. Toto umění spočívá ve správném užívání věcí, napodobování činnosti věcí a přeměnou věcí podle vlastní vůle. Také v této kapitole podrobně rozpracovává, jak postupovat v jednotlivých uměních. Například, jak pečovat o zdraví životosprávou a lékařstvím nebo jak se zabývat rostlinami, živočichy, atd.¹⁰⁸

---

¹⁰³ Srov. tamtéž, s. 183.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 183.

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 183 – 184.

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 187 – 203.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 203.

¹⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 223 – 235.

Svět mravní pojednává o rovnosti všech lidí na světě. Podle Komenského má každý člověk právo na slušný život. K tomu lidstvo dospěje tím, že se každý člověk naučí žít rozumně a moudře. Apeluje zde na rozvoj schopnosti každého jednat s rozvahou a ovládat sám sebe. Usměřováním sebe se zabývá *Etika*. Etika pojednává především o potřebě skromnosti v životě. Odmítá jako nesprávné nadměrně toužit po majetku, což považuje za příčinu lakomství. Dále schopností usměřňovat sebe i druhé se věnuje *Symbiotika*. Ta pojednává o vhodném mluvení a mlčení. Schopnostmi řídit menší společenství, například rodinu, se zabývá *Ekonomika*. V ní jde o vztahy mezi rodiči a dětmi. Povinnost rodičů je společně vychovávat děti ku prospěchu jich samých a celé společnosti. Povinnost dětí je poslouchat a ctít rodiče. Schopností vést hromadně mládež se věnuje *Scholastika* a schopnosti rozumně vést obec Komenský nazývá *Politika*.¹⁰⁹

Představu Komenského o mravním myšlení, mluvení a jednání velmi pěkně vykresluje didaktický obraz s názvem *Komenského mravoučné desatero* uvedený v díle *Cesta světla*. Toto dílo je podle Jana Patočky „Poradou v kostce“.¹¹⁰

Originál didaktického obrazu je uložen ve sbírkách Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského

Obrázek č. 1

¹⁰⁹ Srov. tamtéž, s. 241 – 251.

¹¹⁰ Srov. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Cesta světla*, s. 13.

Pampaedia – Vševýchova je čtvrtá část Všeobecné porady. Pomocí vševýchovy všech lidí všestranně chce Komenský dojít k všenápravě celé společnosti. Pro Komenského je vševýchova „*univerzální vzdělání celého lidského pokolení.*“¹¹¹ Dále uvádí, že všichni lidé by si měli ze všeho nejvíce přát, aby se všem lidem na světě vedlo dobře, což je cílem všenápravy. Neboť kdo je k druhým nepřející, škodí nejen jim, ale především sám sobě. On bude potom ten, který v životě potkává hloupé a zlé lidi, když přeje dobrý život jen sám sobě a druhým nikoliv.¹¹²

Dále uvádí, že lidství samotné spočívá v myšlení a moudrosti, v mluvení, konání, mravnosti, přízni Boží na tomto světě a v milosti Boží pro věčný život. Všichni mají být vzděláváni ve všem, protože to slouží Bohu, lidem i věcem. Komenský rozděluje lidský život do osmi etap (škol) podle věku: škola zrození, dětství, dospívání, mladosti, dospělosti, stáří a smrti. Ke každé etapě lidského života předkládá výchovný a vzdělávací obsah. Komenský si je vědom překážek, které na cestě všenápravy přijdou. Zároveň nabízí řešení, jak si s překážkami poradit. Popisuje dále, jak mají vypadat univerzální školy, kde budou učit univerzálně vzdělaní učitelé, kteří budou schopni naučit všechny všemu.¹¹³

Z části v tomto díle Komenský opakuje, co již předložil ve Velké didaktice ovšem zde do větší hloubky a širších souvislostí. Velká didaktika jím byla napsána především pro český národ, ale *Pampaedie* pro celý tehdejší svět a navíc obsahuje univerzální rozsah vševýchovy. Komenský zde opět připomíná, že vyučování má být zábavné (škola hrou), učit se má s ohledem na vývojová specifika věku, má se uplatňovat při výuce názornost, postupovat se má od jednoduchého k složitějšímu, učitel má být vždy vzorem. Přiměřená kázeň je zapotřebí nejlépe bez trestů. Pokud je trest nutný, tak pouze za zatvrzelost nikoliv za neschopnost nebo nechtění.¹¹⁴

Komenský reformou škol v tomto díle nemyslí pouze reformu školské soustavy. Podle něho je celý lidský život školou. Od narození až do smrti se každý člověk učí. V každém životním období se člověk učí pravému lidství. Komenský v díle předkládá promyšlenou soustavu univerzální výchovy všech lidí na světě bez rozdílu stavu, věku,

---

¹¹¹ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 268.

¹¹² Srov. tamtéž, s. 272 – 274.

¹¹³ Srov. tamtéž, s. 285 – 320.

¹¹⁴ Srov. tamtéž, s. 321 – 329.

pohlaví a národnosti. Jan Patočka uvádí, že taková univerzální výchova znamená novou úroveň vzdělanosti. V tom je Komenského koncept všenápravy jedinečný a nadčasový. Komenského univerzalita spočívá také v tom, že vševýchova v sobě spojuje vědění a konání. Tedy pokud člověk má potřebné znalosti a správně o všem přemýšlí ve jménu pravdy a moudrosti potom také tak jedná. To je způsob jakým se ke všem lidem dostane pravá moudrost neboli pravdivý vztah k lidem, Bohu a také věcem. Životní cesta člověka v tomto duchu dává jeho životu smysl. Je cestou k harmonii v životě pozemském i věčném, tedy k Panharmonii. V Pampaedií se Komenský zabývá také spoluodpovědnosti každého člověka za stav všech věcí lidských na celém světě. Uvažuje o člověku jako o bytosti společenské. Každý člověk má vlastní poslání v životě a odpovědnost za svůj život, ale také za stav celé společnosti. Nikdo nemůže naplnit smysl svého života sám. Patočka uvádí, že Komenského koncept vševýchovy je doplněn o tuto všelidskou solidaritu.¹¹⁵

Život je cestou od narození ke stáří a k životu věčnému. Člověk má pamatovat na to, že jeho život zde na zemi je časově omezen a neměl by tento čas promarnit.¹¹⁶ „*Třeba chystat opory pro stáří, neboť předchozí stupeň je tu kvůli následujícímu, jako článek v řetěze. Poněvadž stařec na žebrotě je věc žalostná a nenapravitelná, jako zastaralá nemoc.*“¹¹⁷ Komenský věnuje v Pampaedií značnou pozornost škole stáří. Uvádí zde, že předpokladem dlouhého života jsou především pracovitost a střídmost. „*Poslední skutky vyžadují největší pozornost, aby všechno předešlé nebylo bez užitku a nepřišlo nazmar.*“¹¹⁸

Jan Patočka uvádí, že pro Komenského je vychovatelství nejdůležitějším tématem a vypovídá o tom také umístění Pampaedie ve středu díla Všeobecná porada. Jeho vševýchova spočívá na účinku rozumového světla Pansofie. Rozumové světlo plodí lásku člověka v dobro a dobrou vůli, která se mezi lidmi šíří mluvením.¹¹⁹ Tímto závěrem přecházím k další části Všeobecné porady, která se jmenuje *Panglottia – Všemluva*.

---

¹¹⁵ Srov. PATOČKA, Jan a Věra SCHIFFEROVÁ. *Komeniologické studie*, s. 92 – 93.

¹¹⁶ Srov. KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*, s. 330 – 332.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 332.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 334.

¹¹⁹ Srov. PATOČKA, Jan a Věra SCHIFFEROVÁ. *Komeniologické studie*, s. 94 – 107.

Panglottia - Všemluva je pátá část Všeobecné porady o nápravě věcí lidských. Je věnována důležitosti komunikace mezi lidmi a schopnosti se navzájem dorozumět. Komenský uvádí, že předpokladem vzájemného porozumění se všemi lidmi je znalost jazyků nebo možnost používat univerzální jednotný jazyk, který by se všichni naučili. S ohledem na univerzálnost jeho všenápravy považuje za nutné, aby se lidé mezi sebou domluvili na celém světě. Spatřuje důležitost v „*otevření univerzálních styků mezi národy mocí moudrého pěstování jazyků.*“¹²⁰

„*První cesta k odstranění jazykového zmatku je Všejazyčnost. Všejazyčností rozumíme zušlechťování všech jazyků, kterých užívají některé národy, aby každý z nich stačil na všechny knihy vševýchovné, s tím cílem, aby si každý národ mohl sám získávat poučení o všech věcech ve svém vlastním domácím jazyce.*“¹²¹ Další cestu vhodnou k potřebnému vzájemnému dorozumění viděl ve *Vícejazyčnosti*. Jednoznačně za nejučinnější způsob porozumění všem všemi označil *Jednojazyčnost*, což je zavedení jednoho společného univerzálního jazyka pro všechny lidi na celém světě. Komenský se dále zamýšlel jaký jazyk vybrat z jazyků všech národů za společný pro všechny. Dospívá k další možnosti tento nový celosvětový jazyk vymyslet a zavést. Nový jazyk by měl být snadný, příjemný a dokonalý. Navrhuje několik pojmenování pro univerzální jazyk. Například rozumový, pravidelný, harmonický, přirozený, mystický, filosofický nebo vševědný. Považuje za důležité, aby tvůrce nového jazyka znal dobře hlavní jazyky na světě. Tyto jazyky mají různé dobré vlastnosti a mohly by být vzorem nebo pomocí při sestavování nového univerzálního celosvětového jazyka.¹²² Dále v této kapitole Komenský popisuje pokus o sestavení harmonického jazyka.

Panorthosia – Všenáprava je šestá část Všeobecné porady o nápravě věcí lidských. Komenský zde vysvětluje svoji koncepci všenápravy vzdělávání, náboženství a politiky pomocí všech předchozích nauk. „*Trojí jsoucno (...) dalo nám tři veliké části porady, jsoucno věcné Pansofií, jsoucno myšlenkové Pampaedií, jsoucno slovné Panglottii. Z těchto tří uvedených v jedinou harmonii, bude již moci vzejít*

---

¹²⁰ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 339.

¹²¹ Tamtéž, s. 345.

¹²² Srov. tamtéž, s. 347 – 353.

Panorthosia.“¹²³ Komenský dále vysvětluje, co je všeobecná náprava věcí. Nejvýmluvnějším obrazem neutěšeného stavu lidstva a celého světa je sama realita. Náprava je opětovné uvedení něčeho do původního dobrého stavu. Všenáprava spočívá v jednotě, jednoduchosti a dobrovolnosti. Jde o univerzální, všeobecnou nápravu všech, ve všem, všestranně.¹²⁴

Pojednává se zde také o potřebě zavedení nové filosofie, náboženství a politiky. Musí se přepracovat, neboť ty současné jsou: „*veskrze stranické, pletichářské a násilnické.*“¹²⁵

Komenský uvádí, že s nápravou musí začít nejdříve každý člověk sám u sebe. Tím dojde k nápravě celých rodin. Dalším stupněm je náprava škol a nakonec náprava celé společnosti. Zabývá se také tím, jak se mají chovat lidé k sobě navzájem. Připodobňuje to k chování k Bohu. Člověk je obrazem Božím a je nutné se k sobě a druhým lidem tak chovat.¹²⁶ Záruku pro univerzální reformaci spatřuje ve světovém sněmu neboli ekumenickém koncilu, kde se sejdou k jednání vzdělanci, teologové a politici nejvzdělanější, nejzbožnější a nejváženější.¹²⁷

Poslední sedmá část Všeobecné porady se jmenuje *Pannuthesia – Vševýzva*. V ní Komenský povzbuzuje a vyzývá všechny lidi na celém světě, aby se připojili a pomohli potřebné všenápravě. „*Válkami se děsivě vzájemně otrásají, ba podvracejí království světa. Spěchejme nabízet rady míru, zapřísahám! Abychom se od šílenství vrátili k rozumu, nežli se udoláme vzájemnými ranami i my zbylí.*“¹²⁸

---

¹²³ KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. s. 383.

¹²⁴ Srov. tamtéž, s. 384 – 390.

¹²⁵ Tamtéž, s. 397.

¹²⁶ Srov. tamtéž, s. 429 – 446.

¹²⁷ Srov. tamtéž, s. 463 – 468.

¹²⁸ Tamtéž, s. 483.

3. KOMENSKÉHO FILOSOFIE VÝCHOVY

V třetí kapitole bakalářské práce se věnuji poznatkům, ke kterým jsem došla studiem a komparací primární a sekundární literatury. Nejvíce jsem čerpala informace z děl dvou významných českých komeniologů Jana Patočky a Radima Palouše, dále současných odborníků, kteří se věnují výzkumu života a díla Jana Amose Komenského. Pokusím se zde popsat, k jakým závěrům jsem došla a také cíl mé bakalářské práce, kterým je najít a popsat *filosofická východiska Komenského myšlení o výchově, jako o cestě vedoucí k lidství člověka*. V závěru této kapitoly uvádím zamyšlení nad možným uplatněním principů Komenského filosofie výchovy v současné pedagogické praxi a nad odkazem Komenského dnešní společnosti.

Jan Patočka, který se studiu Komenského díla věnoval přibližně třicet let, považoval za důležité, aby Komenský byl vnímán jako filosof, tedy především jako filosof výchovy. Komenský se snažil reformovat školství a celou společnost dovést k všenápravě věcí lidských pomocí výchovy a výuky. Za věci lidské považoval filosofii, náboženství a politiku. Neměl menší cíle než odstranit všechna porušení řádu světa způsobená lidstvem a dosáhnout nápravy celé společnosti. Šlo u něho o snahu navrácení původní harmonického řádu stvořitelského díla Božího, který byl lidmi porušen. Usiloval o život v míru a svobodě pro všechny lidi na celém světě. Věřil, že výchova k pravému lidství je jediná cesta, kterou je možné dojít ke společnosti, která bude humánní, kde veškerenstvo bude ve společné všeharmonii neboli Panharmonii.

3.1 Výchova, cesta k lidství člověka

Komenský žil ve velmi bouřlivé době. Evropou otřásala válka, která měla náboženský kontext. Komenský byl jako duchovní protestantské církve pronásledován a musel opustit rodnou vlast, kterou velmi miloval. Zažil osobní rodinné tragédie, přišel o první manželku a děti, které zemřely na mor. Několikrát přišel o své rukopisy, na kterých mnoho let pracoval, přesto nepřestával doufat ve zlepšení stavu lidské společnosti. Sám byl příkladem lidskosti člověka. Usilovně pracoval na svých dílech a angažoval se také politicky ve snaze pomoci svému národu. Obracel se s prosbami o pomoc českému

národu na některé tehdejší evropské mocnáře a vlivné šlechtice. V jeho vrcholném díle Všeobecná porada o nápravě věcí lidských připravoval všenápravný komplexní výchovný koncept pro všechny lidi na celém světě.¹²⁹

Za doby Komenského byl svět vnímán jako dílo Boží. Vše mělo Bohem daný řád a smysl, vše bylo součástí veškerenstva a mělo své místo a úlohu, včetně člověka. Svět jako Boží dílo byl vnímán jako harmonický celek, kde má vše svou úctu, poslání, smysl a nenahraditelné místo. Tato původní harmonie byla člověkem porušena. Komenský zažíval a viděl kolem sebe, že svět ztratil tuto původní harmonii vinou člověka, neboť člověk se vzdálil od úkolu, který mu byl dán Bohem v tomto veškerenstvu. Slovy Jana Hábla „*ideální svět byl uveden do zmatku v důsledku lidských činů (ztracení ráje), proto k nápravě bude potřeba opět lidských činů (znovunalezení ráje)*.“¹³⁰

Komenský v průběhu života došel k závěru, že jediným možným východiskem pro zlepšení života všech lidí na světě je náprava věcí lidských. Vrátit člověka k jeho úloze na tomto světě dané Bohem, tedy k pravé lidskosti. Komenský věřil, že lidskosti se lze naučit, proto usilovně pracoval na jakémsi návodu, kterým byla jeho Všeobecná porada. Věřil v potenciál lidského rozumu a ve víru člověka v Boha. Vycházel z předpokladu, že pokud člověk bude znát a myslet správně ve jménu dobra, pravdy, moudrosti, že také tak bude jednat. Věřil, že je možné navrátit celou lidskou společnost k Božímú dílu pomocí výchovy a výuky. „*Člověk je schopen lidskosti i nelidskosti. Každý lidský potenciál, každý poznatek či dovednost může mít jak pozitivní, tak negativní aktualizaci. Mou být použity k dobrému i zlému (...) proto je třeba „dílky lidskosti“, školy a výchovy, jejímž prvořadým úkolem bude kultivace negativních sklonů lidského potenciálu.*“¹³¹

Výchova podle Komenského by měla vyvést člověka z jeho sobectví a sebestřednosti k odpovědnému lidskému životu ve společnosti v souladu s řádem, který člověka přesahuje. Člověk je součástí společnosti a je zodpovědný nejen za sebe a svůj vlastní život, ale také za stav celé společnosti. Komenského všenápravný

---

¹²⁹ Srov. HÁBL, Jan. *Lekce z lidskosti v životě a díle Jana Amose Komenského*, s. 9 – 35.

¹³⁰ Tamtéž, s. 91.

¹³¹ Tamtéž, s. 100.

výchovný koncept nepojednává pouze o individuální nápravě jednotlivých lidí, ale o celkové všenápravě všech lidí. To vyjadřuje předložkou „*Pan*“ neboli vše.¹³²

3.2 Vývoj myšlení Komenského o výchově

Pokusím se popsat, jak se vyvíjelo Komenského myšlení o výchově, jak své myšlenky zpracovával a rozvíjel ve svých dílech a z jakých filosofických východisek vycházel.

Podle Radima Palouše hledat filosofická východiska znamená zabývat se tím, co nás přesahuje, tedy transcendentní výzvě. Pokud hledáme zdroje a základy k životní praxi, věnujeme se teorii této praxe. Hledáme-li zdroje a základy teorie, zkoumáme filosofická východiska.¹³³

První díla, která Komenský vytvořil, jsou díla encyklopedická. Již po návratu ze svých studií měl jejich tvorbou záměr zlepšit vzdělanost svého národa. Shrnutím veškerých znalostí, které během studií získal, se právě pomocí encyklopedií snažil předat a prospět svému národu. Psal také učebnice na výuku jazyků, které považoval za důležité pro rozvoj další vzdělanosti. Tato díla encyklopedická tvoří základní předpoklad ke vzniku jeho pozdější *Pansofie*. Komenský později ve svých dílech didaktických a pansofických, tedy také v uvedené Velké didaktice a ve Všeobecné poradě o nápravě věcí lidských, chtěl obsáhnout veškeré vědění, veškerou moudrost. Snažil se o komplexní uspořádání všech znalostí. Jeho díla encyklopedická byla počátkem této cesty, zde se objevily jeho první myšlenky o výchově. Jan Patočka uvádí, že vychovatelství Komenského zaujalo již za studií, takže se dá říci, že logicky výchovu a výuku považoval již tehdy za prospěšnou a důležitou pro všechny lidi.¹³⁴

Dramatické události v životě Komenského měly jistě značný vliv na jeho vývoj myšlení. Komenský přišel o rodinu, o zázemí své církve, vypukla třicetiletá válka, zhroutil se mu dosavadní život. V tomto období vznikají jeho díla útěšná. Komenský duševně zpracovává neštěstí, které potkalo jeho osobně i celý národ. Jeho myšlenky směřují cestou k naději, k hledání východiska z tohoto stavu. Přes útěšná díla se dostal až ke zpracování Velké didaktiky, aneb umění umělého vyučování. To znamená

---

¹³² Srov. tamtéž, s. 100.

¹³³ Srov. PALOUŠ, Radim. *K filozofii výchovy: (východiska fundamentální agogiky)*, s. 7 – 16.

¹³⁴ Srov. PATOČKA, Jan a Věra SCHIFFEROVÁ. *Komeniologické studie*, s. 70 – 74.

vyučování ve školách. Komeniologové ve svých dílech upozorňují na to, že je nutné snažit se Komenskému porozumět vždy v kontextu jeho doby. Je důležité nezapomínat, že cílem jeho didaktických děl nebyla jen příprava na život nebo na budoucí povolání, jak bychom to vnímali dnes, ale tzv. *educatio*. „*Vývádění člověka z vlastní uzavřenosti vůči světu a druhým lidem, ze sebe. Komenský věděl, že blaho jedince nemůže být dosaženo na úkor blaha celku.*“¹³⁵

Komenský se v následujícím období věnuje především psaní děl didaktických. Snaží se vytvořit nápravný pansofický výchovný koncept. Patočka studiem Komenského díla přišel na to, že v době, kdy Komenský psal Velkou didaktiku, se již myšlenkově zabýval nutností celkové nápravy věcí lidských, tedy všenápravy. Poznal, s ohledem na politický vývoj v tehdejší Evropě, že jeho výchovný koncept musí být všenápravný. Musí obsahovat veškeré vědění a veškerou moudrost. Nešlo jen o vědění v podobě znalosti. Toto vědění v sobě obsahovalo i jednání v souladu s věděním, tedy pravou moudrost. Východiskem byla Komenského *Pansofie* - veškeré vědění neboli *Všemoudrost*.

Touto cestou Komenský dospěl až ke svému vrcholnému dílu *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských*, v němž předložil celkový výchovný koncept na všenápravu celé společnosti. Jeho výchovný koncept je založen na filosoficko-teologickém základě. „*Jako teolog vidí přírodu a veškerý svět jako stvoření, jako filosof přirozené jsoucno, aby v jeho povaze objevil výchovný potenciál.*“¹³⁶ Komenský neusiloval o všenápravu věcí lidských pro „lidský pokrok“. Doufal v navrácení původního řádu světa, který byl stvořen Bohem a lidmi pokažen. Pro Komenského „lépe už bylo“ a jeho cílem byl návrat k původnímu stvořitelskému dílu. Smyslem životní cesty člověka by mělo být jeho celoživotní snažení. „*Jít za ideálem harmonicky rozvinuté lidské osobnosti zahrnuje aktivní a harmonicky vyrovnaný vztah k věcem, k lidem a Bohu.*“¹³⁷ Touto cestou postupovaly Komenského myšlenky o výchově.

Nyní se pokusím vysvětlit, z jakých filosofických východisek Komenský vycházel při myšlení o výchově a při tvorbě svého výchovného konceptu nápravy věcí

---

¹³⁵ SCHIFFEROVÁ, Věra, Aleš PRÁZNÝ a Kateřina ŠOLCOVÁ. *Idea harmonie v díle Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-093-2. s. 112.

¹³⁶ Tamtéž, s. 98.

¹³⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1451-1. s. 8.

lidských. Jan Patočka v *Komeniologických studiích* uvádí, že v 17. století nastává proces zásadní změny ve vztahu člověka k přírodě založený na racionalismu. Je to období pomyslného přechodu mezi starověkem a novověkem. Uzavírá se středověký styl života a mění se myšlení člověka, které se postupně vyvine v moderní racionalismus založený na rozumu. Upouští se od tradice vyvozovat pouze deduktivně poznatky a závěry pro život pozemský z Písma. Člověk obrací svou pozornost k věcem samým, tedy k přirozenému světu a hledá odpovědi na otázky v přírodě a ve společnosti z pohledu člověka. Tehdy se ještě jednalo o počátky tzv. přírodní filosofie, z které se později v průběhu dějin vyvinula a oddělila moderní věda. Těmito okolnostmi a změnou pohledu na pozemský život se člověk dostává do jiného postavení než doposud. Všechny základní vztahy lidského života chce podrobit racionálnímu pohledu a tím se stává jejich pánem. Mezi tyto základní vztahy patří vztah k přírodě, ke společnosti, k dějinám a k výchově a výuce. Také myslitelé dob Komenského se snažili vytvořit koncepty založené na rozumu v těchto oblastech lidského života. Ve všech oblastech lidského života se vycházelo původně z celkového pohledu na veškerenstvo. Tento celkový pohled (univerzální pohled) tvořil základ, na kterém se stavělo. Stejně to bylo v případě výchovy. Bez tohoto celkového pohledu by se neměla nauka o výchově a výuce člověka o co opřít.¹³⁸

U zrodu moderní vědy stál také významný myslitel a filosof Francis Bacon, který vymyslel tzv. induktivní metodu. Ta právě spočívala ve vyvozování poznatků z přírody. Komenského Bacon inspiroval, ale jeho metodu nepřijal, hledal vlastní. Uznával, že příroda má jako dílo stvořitelovo, Bohem daný harmonický řád a uznával její výchovný a výukový potenciál. Komenský nechtěl proměnit pansofické (vševědné, všemoudré, celkové) myšlení, ale chtěl ho dovést k původnímu Božímu záměru. Dalším významným myslitelem doby Komenského byl filosof René Descartes, který podle Patočky položil filosofické základy moderní vědy.¹³⁹ Descartes ve své filosofii na rozdíl od Komenského odděloval myšlení a myšlené, tedy subjekt a objekt. Jak jsem se již zmínila v první kapitole, tak Komenský se s Descartem sešel ke společné diskusi. Komenský jeho pojetí tzv. přírodní filosofie oponoval, protože podle jeho názoru vyvozovat závěry získané pouze prostřednictvím lidských smyslů a myšlení je nepřesné.

---

¹³⁸ Srov. PATOČKA, Jan a Věra SCHIFFEROVÁ. *Komeniologické studie*, s. 138 – 139.

¹³⁹ Srov. tamtéž, s. 140 – 141.

Descartova odpověď Komenskému již byla také zmíněna, že on za okruh filosofie nevykročí, takže u něho zůstane pouze část a u Komenského celek.

Komenský jako filosofické východisko pro svůj výchovný koncept přijal jednu z nejstarších filosofických myšlenek o všeobecné harmonii. V době Komenského se touto myšlenkou také zabýval významný myslitel a filosof Mikuláš Kusánský, který svým dílem Komenského také inspiroval. Všeobecná harmonie bývá také nazývána univerzální analogií.¹⁴⁰

3.3 Uplatnění principů Komenského filosofie výchovy pro dnešní pedagogickou praxi

Je nezpochybnitelné, že Komenského filosofie výchovy je inspirující svými myšlenkami filosofickými, pedagogickými, náboženskými i politickými. Otázkou zůstává, do jaké míry v kontextu dnešní doby. Inspirací je už jenom číst díla Komenského nejen z pohledu pedagoga, ale i člověka dnešní doby. Zamýšlet se nad jeho životem, obdivovat jeho pracovitost a inteligenci, jeho hlubokou vírou v Boha, ale také v každého člověka.

Velkou pomocí k pochopení hlubokých myšlenek Komenského jsou studie odborníků komeniologů, neboť okrajové znalosti historických souvislostí života a díla Komenského mohou vést k chybným závěrům, k nepochopení myšlenek tohoto velikána českých dějin. Při čtení primární a sekundární literatury jsem poznala, že moje znalosti ze základní a střední školy o Komenském, o době, v které žil, jsou právě takto zkreslené.

Jeden z principů Komenského výchovy a výuky, který bych ráda uplatnila v pedagogické praxi, je učit děti tak, aby chápaly smysl, proč zrovna toto učivo je dobré se učit, k čemu jim v dalším vzdělávání a v životě bude dobré. Myslím si, že se stále děti zbytečně učí z paměti příliš velké množství informací. Některé se to naučí jen proto, aby dostaly dobrou známku, aniž by chápaly smysl a širší souvislosti, proč se to mají učit. Z vlastní zkušenosti a ze zkušeností mnoha přátel studujících vysokou školu, mohu sdělit, že až na vysoké škole mnoho lidí poznává smysl některého učiva ze základní a střední školy, které ovšem již úspěšně zapomněli, takže se je učí znova. Děti by měly

---

¹⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 141.

vědět a chápat, k čemu je jim dobré učivo, které se učí. U dětí předškolního a mladšího školního věku tomu může jistě pomoci větší názornost, vyučování v přírodě a na situacích z každodenního praktického života. Učit děti vnímat hlubší smysl každodenního života, rodinného života, výchovy a vzdělávání, lidské práce, trávení volného času s rodinou a přáteli, péče o vlastní zdraví a přírodu.

Snažíme se o humanizaci současného školství a společnosti. Komenského filosofie výchovy má základ teologicko – filosofický. Otázkou je, co může být, v dnešní době tím dostatečně silným základem, na kterém by výchova mohla stát v současné společnosti. Víra v Boha to pro majoritní společnost v dnešní době není. Mám zkušenost, že je lidmi mnohé odmítáno primárně jenom proto, že to pochází z náboženství, církve, víry v Boha nebo z teologického prostředí.

Mohla by to tedy být filosofie? Domnívám se, že ano. Filosofie v sokratovském duchu, která je láskou k moudrosti a hledáním moudrosti. Taková filosofie pomocí níž člověk hledá smysl života, smysl světa a vesmíru, pokládá si otázky a poctivě na ně hledá pravdivé odpovědi o poslání života člověka a vede jej k poznání přesahu člověka. Vede jej tomu, že nejde pouze o tento vymezený čas života tady a teď, ale že vše souvisí se vším a člověk má odpovědnost za své lidství, za své činy a jejich důsledky. Má odpovědnost, protože nikdo není na světě pouze sám za sebe a nejde pouze o něho. Je součástí celku a svými činy se na všem podílí, a i když není v možnostech člověka pochopit a vnímat všechny důsledky svých činů a spatřit je ve všech souvislostech, tak tuto odpovědnost za ně stejně nese. Odpovědnost ke svým předkům, díky nimž tu jsme, odpovědnost ke svým potomkům, kteří tu budou žít po nás, odpovědnost k přírodě, která tu není díky nám a pro nás, ale my díky ní a máme o ní pečovat. Taková filosofie by mohla být základem současné výchovy a může být i nadějí pro pedagogiku.

Filosofii, je podle mého názoru, zapotřebí více začlenit do předškolního, základního a středního vzdělávání. Mohlo by to také pomoci učit se vytvářet tzv. „hledající společenství“ jako bezpečné prostředí k dialogu, který je důležitou součástí nejen filosofování, ale i běžného každodenního života ve společnosti. Dále učit se spolupráci, pravidlům vzájemné komunikace, vnímat hodnotu nejen vlastní pravdy, ale také pravdy druhého člověka, rozvíjet schopnost porozumět si navzájem. Učit děti ptát se, formulovat otázky a hledat pravdivé odpovědi v diskusi s druhými. Hledat pravdu, podstatu a smysl věcí, učit se vidět za věcmi každodenního života širší souvislosti, učit

se hledat a chápat, které jednání je správné. Jak víme už od Komenského, je důležité snažit se učit základům hodnot již v předškolním věku. V pedagogické praxi dneška toto vidíme ojediněle. Filosofie v dnešní době zdaleka nemá postavení ve společnosti, které si zaslouží. Lidé dnes už většinou ani neznají nebo nechápou, její důležitý smysl a hodnotu. Zde vidím velký dluh našeho školství.

Nyní se ještě zastavím u jednoho zcela praktického principu Komenského myšlení o výchově a výuce. Komenský upozorňuje nato, že je důležité, aby výchovné prostředí bylo vlídné, čisté, světlé, bez hluku z okolí, aby se v něm všichni cítili dobře a měli potřebný klid na učení. Dále upozorňuje na fakt, jak je důležitá kázeň při vyučování, osobnost učitele, který má být pro žáky vzorem. Pro mě je i tento fakt inspirující. Dnes máme stále častěji možnost vidět, jak si vysvětlují někteří žáci a jejich rodiče demokracii zrovna ve vztahu ke škole a k pedagogům. Dalším podnětem k zamyšlení v této souvislosti je, jak zaručíme dětem klid na učení a na práci při vyučování, jak podpoříme jejich soustředění, například, při společném vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (tzv. integraci).

3.4 Odkaz Komenského dnešní společnosti

Naše současné školství prochází neustálými snahami o reformu vzdělávacího systému. Je dlouhodobou snahou, aby humanita byla jedním z principů, na kterých bude naše školství stavět, protože je již delší dobu pozorovatelné, že humanita se z našeho školství a celé společnosti pomalu, ale jistě vytrácí. Humanita neboli lidskost, se projevuje v životě člověka prostřednictvím jeho jednáním. Projevuje se především ve vztazích rodinných, pracovních i celospolečenském klimatu. Souvisí se svobodou každého člověka, ale také s odpovědností. Radim Palouš a Zuzana Svobodová v díle *Homo educandus* (člověk lidský), pojednávají o tom, jak se vlastně člověk stává lidským. „Člověk, který se rodí s nitrem, o něž je třeba se výchovou starat, aby bylo tím, čím býti má: humánním, což souvisí s jeho výslovnou vazbou re-ligiozitou k veškerenstvu.“¹⁴¹

Neuspokojivý stav naší společnosti je pravděpodobně také důsledkem čtyřiceti let života v komunistické totalitní společnosti, která přišla krátce po předchozí nacistické

---

¹⁴¹ PALOUŠ, Radim a Zuzana SVOBODOVÁ. *Homo educandus: filosofické základy teorie výchovy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1901-9. s. 8.

totalitě a druhé světové válce. Dnešní konzumní způsob života, bezohlednost v mezilidských vztazích, neochota k závazku a převzetí odpovědnosti, jsou skutečnosti, kterými platíme za blahobyť, v kterém žijeme. Lidé o všem možném diskutují, kritizují vše a všechny, ale konání v duchu lidskosti přichází málokdy. V tomto směru mají jistě svůj díl multimédia a také političtí představitelé, kteří mají být vzorem, protože jsou zvolenými zástupci náš všech. Empatie, schopnost vcítit se, se vytrácí z lidského srdce nebo duše, chceme-li. Je běžné dnes vidět lidskou lhostejnost k utrpení druhých, necitlivost a bezohlednost. „Radši nic nevědět, nic nepříjemného neřešit“ hlavně, aby náš život nebyl horší, aby nám nepřestala růst naše životní úroveň. V tomto spatřuji „začarovaný kruh“ naší doby. Říkáme, že cílem naší výchovy je svobodný, zodpovědný jedinec, který je dobře socializován do společnosti. Otázka tedy zní, učíme děti správně, co obnáší svoboda a zodpovědnost?

Když se podíváme, například, na liberální výchovu dětí v některých rodinách, můžeme říci, že někteří rodiče mají kreslený pohled na to, co dítěti svědčí a co mu škodí. V tomto směru bychom si mohli vzít k srdci radu Komenského, že vyhovění individuálním požadavkům jedince nevede k jeho lidskosti.¹⁴² „*Komenského humanizace není orientovaná na blaho jedince ve smyslu lepšího a pohodlnějšího života s ohledem na jeho individuální specifika, ale podporuje poznání a osvojení toho, co jedince překračuje.*“¹⁴³

Ve školách i ve společnosti se stále častěji objevuje šikana, jak mezi dětmi i mezi dospělými. Počínaje mateřskými školami musí být písemně vypracovány a začleněny do povinných dokumentů preventivní programy sociálně patologických jevů. Úřady je kontrolují, ale příčina tohoto stavu společnosti pojmenována nebyla a východisko z tohoto stavu zatím nemáme. Odborníci se shodují na tom, že naše úroveň školství ohledně vzdělávání je na vysoké úrovni v celosvětovém měřítku. Daří se nám vzdělávat a připravovat děti na budoucí povolání a na uplatnění ve společnosti, což je potěšující, ale není v tom záruka na spokojený život založený na svobodě a zodpovědnosti. Co se příliš nedaří, je výchova, která by člověka od narození provázela cestou životem k lidskosti. V tomto ohledu spatřuji myšlenky Komenského za velmi aktuální i v dnešní

---

¹⁴² Srov. SCHIFFEROVÁ, Věra, Aleš PRÁZNÝ a Kateřina ŠOLCOVÁ. *Idea harmonie v díle Jana Amose Komenského*, s. 207 - 213.

¹⁴³ Tamtéž, s. 214.

době a považuji to za Komenského odkaz dnešní společnosti, protože především ve své lidskosti se naše společnost nachází v nebezpečné krizi.

Karel Rýdl upozorňuje na to, že bychom neměli zapomenout, že v padesátých letech 20. století byl odkaz Komenského zneužíván bývalým režimem. Používaly se Komenského myšlenky vytržené z kontextu za účelem manipulace společnosti dle potřeb představitelů bývalého režimu navzdory protestům některých odborníků, mezi něž patřil také filosof a komeniolog Jan Patočka.¹⁴⁴ „*Jeho odkaz humanitní i didaktický byl (...) překrucován ve prospěch ideologického skupinového rozhodování (...) ve společnosti, kde jedinec neznamenal nic.*“¹⁴⁵ Díky politickému převratu v roce 1989 mohlo být dílo Komenského opět spojováno s jeho základem, a to, s hlubokou vírou v Boha.

Co můžeme z díla Komenského považovat ještě za aktuální pro dnešní společnost? Určitě učít se schopnosti klidně řešit záležitosti každodenního života ve vztazích k druhým lidí bez agrese a kritiky všeho a všech. Schopnosti považovat chyby druhých a také svoje vlastní jako učební materiál ke zlepšování věcí a života. Přijmout odpovědnost za vlastní život a učít k této odpovědnosti také odmalička děti. Být si vědomi konečnosti pozemského života a nepromarnit čas, který k němu máme. Mít na paměti myšlenku, že přirozeným vývojem života je zrození a umírání. Každý lidský věk má důležitou hodnotu a význam pro celkový život. Vážít si sebe, druhých, všeho co život přináší jako učební látku na cestě životem. Člověk se má vyvíjet ve všech směrech po celý život. Komenský stáří považuje za vrchol života, kdy člověk dospěje k moudrosti, kterou rozvíjel po celý život.

Dalším odkazem pro dnešní společnost je také Komenského pojetí solidarity, ke které vyzýval ve Všeobecné poradě o nápravě věcí lidských. Je to jednoduše řečeno lidská přejícnost dobrého života nejen sám sobě, ale všem lidem na světě. Výzva k přijetí spoluodpovědnosti za všechny věci lidské na světě, neboť vše je spolu, nic není odděleno, vše souvisí se vším. Jan Patočka používá pojem „solidarita otřesených“. Lidé opakovaně ve své historii zvolili tu pohodlnější, příjemnější cestu. Děláme to stále. Chceme nekonečný ekonomický růst a pohodlný život, ale ekonomický růst všech není možný do nekonečna. Možná právě v tomto je dnes také úloha církve a vzdělanců

---

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 209.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 209.

dnešní doby. Snažit se o osvětu také v tomto směru. Politici to být nemohou, lidé už jim nevěří. Vzdělanci to být mohou.

Kožmínovi upozorňují na to, že Komenský věnuje velkou pozornost péči o fyzické tělo a zdraví. Doporučuje střídmost v jídle, pracovitost, ale také procházky, odpočinek, dostatek pohybu a fyzickou činnost. Podobně upozorňuje na odpočinek pro lidskou mysl a duši. Dnešním jazykem bychom řekli, že člověk má žít harmonicky vyrovnaný život. Nejen pracovat a věnovat se povinnostem, ale také dostatečně odpočívat, nepřetěžovat se. Člověk se má podle Komenského věnovat také hudbě, malování, vyprávění a dalším věcem pro osvěžení těla, ducha a duše. V tomto spatřuji také Komenského nadčasovost a odkaz dnešní společnosti. Ač byl sám velmi pilný a pracovitý uvědomoval si, že kromě práce a povinností je třeba mít na paměti zdraví, odpočinek a relaxaci. Mít volný čas, který člověk má věnovat svému osvěžení.¹⁴⁶

V průběhu čtení o dramatickém životě Komenského jsem se zamýšlela nad tím, jak silnou víru v Boha a vnitřní sílu musí člověk mít, že jej takové události psychicky nezlomí. V tomto směru mě později zaujal literární příspěvek vedoucí mé práce, paní Zuzany Svobodové, v díle *Idea harmonie v díle Jana Amose Komenského*. Jedná se o odbornou analýzu spisu *Pres boží* z roku 1624, kterou Komenský napsal ve svých 32 letech. Ráda bych se tomuto příspěvku nyní věnovala, neboť se domnívám, že souvisí nejen s životem Komenského, ale s životem každého člověka v každé době, v té současné obzvlášť.

Příspěvek paní Zuzany Svobodové nese název *Škola Kříže: Hledání harmonie v Komenského díle Pres boží*. Zamýšlí se v něm nad smyslem existence zla a utrpení na světě a nad jejich smyslem v lidském životě. „*Přes paradox utrpení je Pres boží uvedením do školy kříže, v níž má člověk prospívat.*“¹⁴⁷ Jedná se o Komenského útěšné dílo, v kterém najdeme nejen harmonii, ale také důležitou formální stránku biblického textu složenou ze čtyř částí, které by měl obsahovat každý biblický text. Jsou to: naučení, napomenutí, výstraha a potěšení. Útěcha je jednou z částí harmonie. Komenský

---

¹⁴⁶ Srov. KOŽMÍN, Zdeněk a Drahomíra KOŽMÍNOVÁ. *Zvětšeniny z Komenského*, s. 74 – 80.

¹⁴⁷ SCHIFFEROVÁ, Věra, Aleš PRÁZNÝ a Kateřina ŠOLCOVÁ. *Idea harmonie v díle Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-093-2. s. 195.

zde vysvětluje, jak chápat harmonii v Bohu nad biblickým veršem „*Tlačil Pán presem Pannu, dceru judskou.*“¹⁴⁸

Člověk nemůže hodnotit Boží záměr a ani nemůže pochopit, proč na něj Bůh nechává působit dobro nebo zlo. Cílem Komenského zamyšlení je zde najít smysl trápení a smutku. Komenský při prožívání osobních tragédií a zármutku také hledal vysvětlení, laicky řečeno, proč to tak musí být? „*Všichni vyvolení k věčnému životu s Kristem jsou ve světě zkoušeni zármutky (...), které Bible nazývá křížem, kalichem, křtem Kristovým, heslem věřících, chlebem trápení, nápojem slz, pelyňkem, úzkou cestou, těsnou bránou, pecí prubířskou, vodou čistící, boží holí s prutem, sekerou, pilou, kladivem, presem božím a jinak.*“¹⁴⁹

Jeden z důvodů, který často slýchám, proč lidé nevěří v Boha je, rozčarování nad tím, jak prý Bůh může dopustit na světě takové bezpráví, které se děje, pokud existuje a je opravdu spravedlivý. Jednodušeji řečeno, proč se ti „zlí“ mají dobře a ti „hodní“ trpí. Domnívám se, že právě toto je jedním z příkladů, jak dnes už nechápeme lidský život a jeho smysl. Skutečně dnes je málo kdo schopen se na vlastní život podívat jako na školu života a na vše, co se nám děje, jako na výzvu stát se někým, kdo svoji lekci pochopil. Být tím člověkem, který se prožitím „*presu božího*“ stává pokornějším k tomu, co nás přesahuje, co nemáme „vědecky podloženo a zapsáno v plánovacím kalendáři života“. Z našeho vnímání se vytratila schopnost vnímat přesah nás samotných, který bychom v úctě respektovali, přijímali a důvěřovali mu. Ve smyslu, že vše, co se nám v životě děje, má hlubší smysl. Možná jde právě o „*školu kříže*“, abychom se skrze tyto prožitky zdokonalili a našli opět ve vlastní duši harmonii, mír a víru. Možná tento přerod utrpení v pochopení a víru ve vyšší řád věcí, který člověk prostě musí pokorně přijmout, je jediný možný způsob.

Komenský vysvětluje, že Bůh není ten, kdo se raduje z lidského utrpení. Dále uvádí, jak je možné přijímat a chápat, když nám „pres“ působí jiní lidé. Komenský je připodobňuje k pouhému nástroji, k lisu. Utrpení nečiní nástroje, ale Bůh skrze ně. To přivádí k myšlenkám, jak zbytečné je zlobit se a nenávidět druhé lidi. Považovat je za nepřátele a usilovat o pomstu. Nikam to nevede a potom možná přichází jen další výzva

---

¹⁴⁸ Srov. SCHIFFEROVÁ, Věra, Aleš PRÁZNÝ a Kateřina ŠOLCOVÁ. *Idea harmonie v díle Jana Amose Komenského*, s. 195 – 197.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 199.

v podobě silnějšího „lisu“. Proč se to děje? Proč Bůh „lis“ používá? Chce z něj možná mít užitek. Co je tím užitek? Moudrost Boha je převýšena nad moudrost lidskou, člověk se může jen domnívat, ale ani to není jeho úkolem. Možná se člověk má naučit trpělivosti, vyvinout vlastní snahu stát se lepším, vnímat a přijímat „*pres boží*“ s pokorou jako příležitost poznání toho, co člověka přesahuje.¹⁵⁰

V korespondenci Jana Patočky s komeniologií také najdeme jeho zamýšlení nad smyslem neštěstí, zármutku a trápení, v lidském životě. Jan Patočka uvádí, že nejde pouze o to neštěstí unést, nějak ho pasivně přetrpět. Znamená to pro něho, jak žijeme náš „duchovní život“, že jej nebereme jednoduše, ale v jeho problematičnosti. „*Duchovní život znamená žít nikoliv na pevných základech, nýbrž v něčem, co se pohybuje, žít v nezakotvenosti.*“¹⁵¹ Také vlastní život tohoto vynikajícího filosofa, vědce, komeniologa a chartisty byl ukázkou „*presu božího*“ a pravého lidství člověka. Na závěr třetí kapitoly si dovolím uvést ještě jednu citaci Jana Patočky, která mě zaujala.

„*Já sám jsem ustavičně se vším všudy na začátku. Snad jen jednomu jsem se postupem času naučil: chápat, že to, co malodušní považují za neštěstí a příležitost k bédování, je ve skutečnosti velká příležitost, kterou nám svět poskytuje, abychom se ukázali jako něco opravdového.*“¹⁵²

---

¹⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 200 – 205.

¹⁵¹ PATOČKA, Jan. *Korespondence s komeniologií*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2011. ISBN 978-80-7298-439-8. s. 337.

¹⁵² PATOČKA, Jan a Věra SCHIFFEROVÁ. *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. Oikúmené. s. 110.

ZÁVĚR

Musím nejdříve uznat, že jsem si na začátku při výběru tohoto tématu plně neuvědomovala do jaké šíře a hloubky se pouštím. Postrádala jsem hlubší znalosti především z filosofie, filosofie výchovy, historie a teologie. Téma mě velice bavilo, ale měla jsem a stále mám pocit, který popisoval Radim Palouš ve svém díle, že když se člověk o něco začne zajímat, má stále silnější pocit, že přibývá to, co ještě neví. Komplexnější pochopení Komenského díla a také děl komeniologů by vyžadovalo další studium a podrobnější rozbor jejich tvorby.

Smyslem mé bakalářské práce bylo seznámit se a pokusit se pochopit filosofii výchovy velikána českých dějin Jana Amose Komenského a získat tím inspiraci pro vlastní pedagogickou praxi i osobní život. Cílem mé bakalářské práce *Filosofie výchovy Jana Amose Komenského* bylo najít a popsat filosofická východiska Komenského myšlení o výchově jako o cestě vedoucí k lidství člověka. Pracovala jsem metodou komparace primární a sekundární literatury. Snažila jsem se v dílech Komenského zaměřit především na filosofická východiska jeho myšlení o výchově. Věnovala jsem pozornost procesu vývoje Komenského myšlení o výchově a výuce v průběhu vzniku jeho díla a také tomu, co jej inspirovalo. Bylo zajímavé sledovat v jeho dílech proměnu jeho myšlení od encyklopedických děl až po díla pansofická. Důležité bylo držet se kontextu doby, v které Komenský žil. V tom mi značně pomáhala sekundární literatura především odborníků komeniologů. Došla jsem k následujícím poznatkům.

Komenský vnímal původní řád a smysl celého světa (veškerenstva) jako harmonický celek, který je dílem Boha stvořitele. Tento harmonický řád byl podle něho vinou člověka porušen. Komenský se snažil o nápravu věcí lidských za účelem návratu tohoto původního harmonického Božího řádu světa. Nešlo mu o pokrok lidstva nebo změnu, ale o návrat k původní harmonii. Věřil, že lidskosti se člověk může naučit. Snažil se tedy vymyslet a vytvořit koncept nápravy všech lidí na celém světě pomocí výchovy. Podle Komenského je cílem výchovy vyvést člověka ze sobectví a neznalosti k pravé moudrosti a zodpovědnému lidskému životu v souladu a úctě k vyššímu řádu věcí, který člověka přesahuje. Pravá moudrost spočívá ve sjednocení vědění a jednání. Tuto pravou moudrost Komenský nazývá *Pansofie*. Komenský ve svém pojetí výchovy

vychází z platonské *Paideia* a křesťanské *Educatio*, jejichž význam jsem představila v první části bakalářské práce. Vrcholným pansofickým dílem Komenského je *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských*, z kterého jsem nejvíce vycházela při svém úsilí pochopit jeho všenápravný výchovný koncept. Podle Komenského, cesta k lidství člověka spočívá ve výchově. Za věci lidské považoval filosofii, náboženství a politiku. Ve svých názorech vycházel především z hluboké víry v Boha, z Písma a přírody. V 17. století nastaly velké změny vyplývající z racionalismu. Vznikaly základy moderní vědy, tehdy ještě přírodní filosofie. Měnilo se pojetí člověka sebe sama a jeho pohledu na základní vztahy v životě. Komenský se neztotožnil s názory jeho současníků Bacona a Descarta, obracet pozornost k přirozenému světu a vyvozovat poznatky pouze z přírody nikoliv z Písma. Komenský uznával výchovný a výukový potenciál přírody, ale při tvorbě výchovné koncepce přijal za základní filosofickou myšlenku jednu z nejstarších filosofických myšlenek *všeobecnou harmonii*.

Komenského dílo je inspirativní pro dnešní pedagogickou praxi, pro každého člověka a celou společnost. Principy jeho výchovy a výuky, které je možné dnes uplatnit, a odkaz Komenského dnešní společnosti jsem popsala v třetí části bakalářské práce. Myslím si, že dnes chybí základní pilíř, na kterém by mohla stavět hlavně výchova, s kterou má, podle mého názoru, dnešní společnost největší potíž. Došla jsem k závěru, že filosofie v sokratovském duchu by mohla být nadějí pro současnou pedagogiku. V oblasti rodinné i školní výchovy by pomohla větší osvěta v médiích. Více programů, přednášek a diskusí odborníků na výchovu, filosofů, psychologů, sociologů a lékařů. Větší informovanost laické veřejnosti nejen o výchově, vzdělávání, ale také o důsledcích „nevýchovy“. Ano, jistě existuje mnoho knih o teorii výchovy, ale ne každý člověk je ochoten jít cestou studia. Multimédia mají největší možnost ovlivňovat informovanost občanů a výchova je celospolečenským zájmem.

Mravoučné Komenského desatero uvedené na straně čtyřicet osm mě inspirovalo k dalšímu možnému námětu ke zpracování z oblasti filosofie výchovy. Bylo by zajímavé zjistit, jak vnímá současná společnost důležitost jednotlivých mravů nebo ctností uvedených Komenským. Jak by hodnotili jejich důležitost pro současný život lidé v různých věkových skupinách od předškolních dětí po seniory a porovnat tyto poznatky se současnými pravidly pro život, které by respondenti také sestavili, například jako „*Pravidla pro život*“.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. Vyd. 3., V Portálu 2. Překlad Karel Šprunk. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-727-5.

HÁBL, Jan. *Lekce z lidskosti v životě a díle Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-084-9.

HORYNA, Břetislav (ed.). *Filosofický slovník*. 2. rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Cesta světla*. Blansko: ALMI, 2009. ISBN 978-80-904344-2-4.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1451-1.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce: v jazyce 21. století*. Vyd. 1. Žandov [Chlumecko u Ústí nad Labem]: Poutníková četba, 2010. ISBN 978-80-904371-3-5.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0226-2.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *O sobě*. 2., nezm. vyd. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0016-1.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktika velká*. 3. vyd. Brno: Komenium, 1948. Pedagogické klasobraní.

KOMENSKÝ, Jan Amos, PATOČKA, Jan (ed.). *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha: Herrmann, 1995. ISBN 80-238-0473-1.

KUMPERA, Jan. *Jan Amos Komenský: poutník na rozhraní věků*. 1. vyd. Ostrava: Amosium Servis, 1992. ISBN 80-85498-03-0.

PALOUŠ, Radim. *Česká zkušenost: příspěvek k dějinám české filosofie: o Komenského škole stáří, o Bolzanově významu v našem duchovním vývoji a o Masarykově filosofickém mládí - se závěrečným odkazem k Patočkovi*. Vyd. 2. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0494-7.

PALOUŠ, Radim. *K filozofii výchovy: (východiska fundamentální agogiky)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25390-3.

PALOUŠ, Radim. *Paradoxy výchovy*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1650-6.

PALOUŠ, Radim a Zuzana SVOBODOVÁ. *Homo educandus: filosofické základy teorie výchovy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1901-9.

PATOČKA, Jan, PALOUŠ, Radim (ed.). *Filosofie výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1997. Studia paedagogica. ISSN 0862-4461.

PATOČKA, Jan, SCHIFFEROVÁ, Věra (ed.). *Komeniologické studie*. 1. vyd. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997. Oikúmené. ISBN 80-86005-52-6.

PATOČKA, Jan, SCHIFFEROVÁ, Věra, Ivan CHVATÍK a Tomáš HAVELKA (eds.). *Korespondence s komeniologi: s přílohami o Chartě 77, norském vydání Kacířských esejí aj*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2011. ISBN 978-80-7298-439-8.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

SCHIFFEROVÁ, Věra, Aleš PRÁZNÝ a Kateřina ŠOLCOVÁ. *Idea harmonie v díle Jana Amose Komenského*. Vyd. 1. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-093-2.

ZDENĚK A DRAHOMÍRA KOŽMÍNOVI. *Zvětšeniny z Komenského: modely a detaily: psáno v letech 1985-1988, 2000-2004*. Vyd. 1. Brno: Host, 2007. ISBN 8072942247.

ABSTRAKT

GONZÁLEZOVÁ, M. *Filosofie výchovy Jana Amose Komenského*. České Budějovice 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Klíčová slova: Jan Amos Komenský, filosofie, filosofie výchovy, výchova, paideia, educatio, lidskost, Pansofie, Pampaedie, Panharmonie.

Práce se zabývá filosofií výchovy Jana Amose Komenského. Hlavní část práce je zaměřena na filosofická východiska Komenského myšlení o výchově, na vznik jeho konceptu výchovy, kterou považoval za jedinou cestu k lidství člověka a k nápravě celé společnosti.

ABSTRACT

Title: Philosophy of education by John Amos Comenius

Key words: John Amos Comenius, philosophy, philosophy of education, education, Paideia, Educatio, being humane, Pansophia, Pampaedia, Panharmonia.

The thesis presents philosophy of education by John Amos Comenius. The main part of it deals with the description of his philosophies basic – the way he thought about education then an origin of his conception of education for him that was the only way to being humane plus to improve to all society.